

Úrhida története

1009-

Bevezető

Úrhida Székesfehérvártól délnyugatra, a megyeszékhely déli határától 5 km-re, Szabadbattyán és Sárszentmihály szomszédságában fekszik. A többutcás, szalagtelkes település nagyobb része, kisebb völgyekkel átszabdalt halomra épült. E halom egy kiemelkedőbb pontján épült fel a templom, melyet körülölelnek a falu házai. A község belterületének tengerszint feletti magassága 123 és 191 m között váltakozik. Észak-keletről a Sárvíz-völgy sík területe határolja. Úrhida keletkezését, majd további sorsát is ez a természeti körülmény határozta meg leginkább. Az egykor hatalmas kiterjedésű mocsárvilág a település lakóinak elzártságát okozta, de ugyanakkor a védelmét is szolgálta.

A falu határára a mészlepedékes csernozjom a jellemző, mélyebb földrétegeiben a sárfal készítésre alkalmas, agyagos

sárgaföld található. A község annak ellenére, hogy magasabban fekszik a sárvízi terület szintjénél, vízben nem szegény. Határában egykor bővizű források törtek felszínre.

A település éghajlati jellemzőit a környék más természeti viszonyai nem befolyásolják döntő módon.

Úrhida már a 10–11. században létezett, és a veszprémi püspökség birtokaként szerepelt a 16. század közepéig. Az 1500-as évek második felében a székesfehérvári náhijében (török közigazgatási terület) írták össze, és ugyanakkor Palota várának tartozékaként is nyilvántartották. 1582-től Batthyány-birtok volt, majd a Madocsányiak tulajdonaként szerepelt 1702-ben. A 18. század közepétől a Farádi Vörös család birtokolta, majd ettől a famíliától a Széchenyiek 1826-ban megvásárolták. Az Árpád-kori település a török korban elpusztult, és csak a 18. század második felében népesült be újra. Úrhida a polgári közigazgatás idején a sárszentmihályi körjegyzőséghez tartozott. 1950-ben önálló közigazgatású tanácsi község lett, majd 1969-ben a Szabadbattyáni Nagyközségi Közös Tanács közigazgatása alá rendelték, 1990-ben újra visszanyerte önállóságát. Területe 610 hektár (1055 kat. hold), lélekszáma 2112 volt 2007-ben. A falu határához külterületi település nem tartozik.

Székesfehérvár közvetlen környékén csak Várpalota és Úrhida őrizte meg I. István király korának emlékét. A település 1009-ben és 1257-ben Hurhyda, majd 1323-ban Urhyda, 1437-ben Vrhida, 1478 és 1559 között Wrhyda és 1560-ban Úrhidgya néven fordult elő írott forrásokban. 1612-től már Úrhida alakban szerepelt, és a ma is érvényes helységnevet egy 1903-ban keltezett községi törzskönyvbizottsági határozat véglegesítette.

A falu határával a következő helynevek kapcsolatosak:

Alsómoharföld (1961), Belső hereföld (1903), Bozsák-műhely (1946), Csárda (1786), Csárdatemető (1900), Első utca (1960), Falu rétje-alsó dűlő (1864), Felső dűlő, (1864) Ferenc-erdő (1948), Hármaskölgy (1979), Hidegkastély (1914), Kápolna (1781), Kenderföld (1903), Kovácsház (1930), Kőbánya (1785), Köves-dűlő (1882), Közép-dűlő (1961), Közöslegelő (1960), Ladányra-dűlő (1961), Lapos-dűlő (1950), Major (1925), Malom, (1479), Malom-csatorna (1935), Négy fa vendéglő (1900), Orbán-dűlő (1950), Pálinkaházi forrás (1935), Régi temető (1930), Alsó Róna, Belső-Róna, Felső-Róna, Közép-Róna, Külső-Róna (1882 és 1935), Rózsa-major (1938), Szabóhegyi dűlő (1903), Szent Mihályra dűlő (1882), Szilfa (1940), Tilosfőlötti dűlő (1960), Új-dűlő (1864), Új sor (1960), Új szőlők (1882), Új temető (1930), Vágóhíd (1925), Vár útja (1436), Vendégfogadó

(1811) és Völgy-dűlő (1882). (A nevek utáni számok előfordulás évét jelzik.)

A felsorolásban szereplő őrlőhelyet a Malom-csatorna működtette a Nádor-patak szomszédságában. A nagy épület régi idők csaknem egyetlen tanúja a két patak által közrezárt szigeten. Több forrás utal arra, hogy a régi település ezen a területen feküdt a török korig. A malom épületétől északnyugatra, mintegy 200 m-re 9-10. századból származó cserépmaradványok és ugyanitt római kori kerámiatöredékek kerültek felszínre 1967-ben. Egy évvel későbbi régészeti vizsgálat során 14-16. századi településnyomok; kerámia maradványok és egy nagyobb kőház alapja váltak ismertté a malom közelében. A leletekből következtethetünk a más forrásokban közölt megerősített helyre, és sejtethetik az épületmaradványok egy régi vámház helyét is. A híd melletti településre utal az, hogy a régi temető szintén ugyanitt helyezkedik el, de nem sikerült feleletet kapni arra a kérdésre, hogy a temetkezési hely miért fekszik mintegy 3 km-re a mai Úrhida centrumától. A közelében üzemelő borkimérő miatt a csárdatemető nevet viselte a századfordulón, ennek a kocsmának a maradványai még láthatók voltak a Nádor-csatorna mellett az 1920-as években. A kimérőhely 1786-ban fordul elő először, és vendégfogadóként szerepel egy 1811-es keltezésű

térképen. Úrhida egykori építményeit jelző helynevek közül a Hidegkastély érdemel még említést. A falu lakói szerint ez az épület Kiss János háza helyén állt, amely alatt hatalmas pincerendszer húzódik. A pincében egy 10 m alapterületű, 10 m magas, téglaboltozatú, kupolaterem található, és ebből a helyiségből további három pince ágazik el. A lejárati ajtó fölött egy 1801-es évszám olvasható, ez az építés idejét jelentheti. 1882-es kataszteri iratok szerint az ingatlan tulajdonosa Hideg István volt, aki közel 2400 n.-öl szőlőt birtokolt a Köves-dűlőben. A Hideg-féle pincét feltehetően a Vörös, majd a Széchenyi birtokosok dézsmabegyűjtő helyként hasznosíthatták a 19. század elejétől. A helynevek közt szereplő Kápolna Úrhida egykori templomát jelzi.

Úrhida története a honfoglalástól az első okleveles említésig

Ópusztaszeren található Feszti-körkép részlete

A honfoglalás utáni évtizedekről nagyon kevés biztos ismeretünk van. Általános feltételezés szerint a dunántúli területeket a 900-as évek első felében foglalták el őseink, letelepedve a vérségi kapcsolatok alapján, valószínű, hogy törzsenként egy-egy tömbben. De hogy hol, melyik törzs telepedett meg, arra csak

elképzelések vannak. A somogyi térségről a 10. század közepén uralkodó *Fajsz* fejedelemsége idejéről mondhatunk biztos adatokat. A Balatontól délre eső területek ekkor az ő kezében voltak.

Fejedelmi szálláshelye Belső-Somogyban, a mai, mintegy 540 lakosú *Somogyfajsz* község közelében helyezkedett el. Jelentőségét az is mutatja, hogy a régészek itt tártak fel egy X. század közepén már működő őskohót. A 10. században őseink, főleg a kalandozó hadjáratok végső kudarca után (a fordulópontot a 955-ös augsburgi vereség jelenti) nagymértékű földvárépítkezésbe kezdtek. Somogyban ez az új vár a Fajstól légvonalban csak tíz kilométerre lévő *Somogyvár* volt.

A 10. század második felében már bizonyos, hogy őseink vérségi kapcsolatokra épülő „törzsi rész-államok” keretein belül éltek.

A törzsfő szállásterülete nemzetségek és nagycsaládok szállásterületeiből tevődött össze. A törzsfők saját akaratukból indíthattak hadjáratot, adóztathattak, élhették vallási és mindennapi életüket. A fejedelem vezető szerepe már jóval kisebb, mint akár Árpád idején volt, csak a nép egészét érintő veszedelem esetén fogtak össze a törzsfők és fogadták el a fejedelem irányítását.

A 940-45 körüli években született Géza (eredetileg Gyeücsa, Geyüsa) Taksony fejedelem gyermekeként, s mint leendő első ember, fiatal korában a nyitrai dukátust birtokolta. Taksony halála után, Géza vette fel a nagyfejedelmi címet, aki erős fejedelmi pozíciót alapozott meg, mégpedig a törzsi keretek széttúzásával. Valószínűleg nem ment minden zökkenőmentesen, hiszen ekkor még a szeniorátus öröklési rendje volt érvényben, tehát a legidősebb törzsfő követte volna a fejedelmet, nem pedig a Taksony-ág egy fia. Fejedelemségének kezdetét a történészek a 970-es évek legelejére teszik. A 990-es évek elején a Dunántúlon a Balatontól északra eső területek már az erőszakosan terjeszkedő Géza kezén voltak. A tótól délre eső részek, amelyek korábban *Fajsz* fejedelem felségterületei voltak, ekkor *Koppány* fennhatósága alatt álltak. Koppány nem volt egyenes ági leszármazottja Fajsznak, aki Árpád *Jutas* ágából származott. Koppány a *Tarhos* ágból eredt, apja *Tar Zerind* (*Szörénd*) volt. Zerind Gézával azonos időben (Taksony fejedelemsége alatt) irányította *bihar-aldunai* dukátusát.

Géza Zerind halála után a riválisként számító *Koppánynak* nem a gazdagabb és hagyományosan adományozandó *bihar-aldunai* vagy *nyitrai* részt adta dukátusul, hanem a *somogyi* térséget. Ez a terület az Árpád-korban jóval nagyobb volt, mint napjainkban. Hozzá tartoztak a Dráván-túli részek is, egészen a Szávaig. A

területet hatalmas erdőségek, nagy kiterjedésű nedves térszínek foglalták el, szláv ajkú lakossága igen gyér volt. *Koppány* nem a hajdani fejedelmi szálláshely környékén alakította ki udvarházát, hanem attól keletre, egy folyócska mentén, amely ma is a Koppány nevet viseli. Az egykori udvarházra napjainkban *Törökkoppány* és *Koppányszántó* települések is utalnak. Utóbbi ma Tolna megyében található. Törökkoppány csak a középkor során tartozott Tolnához, azóta Somogy megye része. Vezéri székhelyéül a már Fajsz idején emelt *somogyvári várat* tette meg és kora egyik legnagyobb erősségévé fejlesztette.

A mellőzött *Koppány* keményen ellenállt Géza terjeszkedő belpolitikájának. Mindamellett, hogy Gézával egy időben megkeresztelkedett, az ősi szokások, kultúrák, kultuszok gyakorlója, a hagyományos rend híve volt. Géza nyíltan nem szállt vele szembe, de igyekezett minden eszközzel elszigetelni. Területét tudatosan körülzárta várakkal, törzsi katonasággal és katonai határnépekkel. Új várak épültek a legfontosabb útvonalak mellé Koppány körülzárása érdekében. Ilyen volt a Fehérvár felé vezető úton az Úrhida-vár, mely a Sárvíz átkelőhely őrzésére szolgált, de ilyen a Pécs felé tartó út mellett *Váty-vár* is. Szintén új építésű erődítmény a *Zala-vár* felé tartó út menti *Kolon-vár*, amely a későbbiekben Kolon (Zala) vármegye székhelyéül szolgált.

Már régóta vita tárgyát képezi történészberkekben, hogy tipikus határnépek hogy kerülhettek az ország belső területeire. Ilyen katonai segédnépekkel találkozunk Somogy körül is, amelynek csak egyetlen magyarázata lehet: Koppány izolálása. Ilyenek a Sárvízmenti, Somogy-Tolna határán élő besenyők, akik eredetileg a nyugati határszélnél teljesítettek védelmi feladatokat. A nyugati helyzet változása és Koppány miatt a belső védelmi gyűrű kialakítása érdekében ide telepítették át őket. *Úrhida-vártól* Tolnáig a Sárvíz bal partján húzódtak végig telepeik. Somogy-Baranya határán szintén tipikus határnépet, a székelyeket találjuk. Központjuk *Váty-vár* volt. Somogy és Fejér határvonalán *Alsóörstől Úrhida-várig* szabályos sorrendben, öt kilométerenként törzsi katonai településeket hoztak létre, amelyekbe elsősorban a magyar Kér és Keszi, valamint más katonai segédnépek törzsei telepedtek le. Utóbbiak a Berény, Kálóz, Kozár, Ladány, Örs, Ság törzsekhez tartoztak. A térségben található mai helységek eredetileg nagyrészt ebből az időszakból származnak. Hasonló védelmi lánc nyomozható a helynevekből Zala irányába is, ide elsősorban a Keszi törzsbelieken kívül a Kozár, a Ság és a Tolmács törzsekhez tartozókat telepítették le. Jó néhány település közülük még napjainkban is létezik, pl.: *Papkeszi, Magyarkeszi, Lovasberény, Felsőörs*.

Géza

Fejedelem

Géza, hogy országát építeni, fejleszteni tudja, nyugodt, háborúmentes környezetre törekedett, s a szomszédokkal való jó viszonyt is ápolni igyekezett. Követei által akarta kifejezni, hogy a magyarság Európa része akar lenni, s hogy a magyarok szándékai békések.

Fiát ennek megfelelően Civakodó Henrik lányával, Gizellával

házasította össze 995 táján. Ez a házasság gyümölcsözőnek bizonyult, hiszen az ifjú arával térítőpapok és harcosok érkeztek, akik a magyar fejedelem pozícióit erősítették. A keresztény térítés azonban korántsem volt zökkenőmentes, hiszen a salzburgi érsekség magának követelte a térítés és az egyházi főhatalom jogát. Géza azonban nem akart senkinek sem a vazallusa lenni, de a magyar egyházat sem akarta a német érsekség alá rendelni. 996-ban az Észak-Dunántúlon, Győrtől délre, Szent Márton hegyén monostort alapított. Szükség is volt a monostorra, mert Koppány egyre hevesebben küzdött az ország trónjáért. Somogy-országi területéről kétségbe vonta István utódlását, de fegyveresen csak Géza 997-ben bekövetkező halála után lépett fel. Géza a fejedelmi hatalomtól függetlenségüket megőrizni kívánó törzsi vezetők ellen kíméletlenül lépett fel, ezért az akkori feljegyzések „véreskezű”-nek nevezik. Halálakor már csak három törzsfő (Koppány, Gyula és Ajtony) nem hajlott meg a fejedelmi akarat előtt. A felkelés körülményei jól ismertek. Géza 997 őszén meghalt. Még életében fiát jelölte ki utódjául, a régi rend ellenében megerősítve a nyugati társadalmakban megszokott egyenes-ági öröklést.

Koppány szerint a trónutódlást nem a primogenitúra, hanem a szeniorátusi öröklési rend szerinti levirátus alapján kell

végrehajtani. Ennek értelmében az elhunyt fejedelem özvegyét annak öccse vagy a soron következő legközelebbi férfi hozzátartozó veszi el (még ha van már felesége, akkor is) és ezzel a fejedelmi címet is elnyeri. Az erős akaratú özvegy, *Sarolt* (aki egyébként soha sem használta a keresztségben kapott nevét) *Koppány* ajánlatát (követelését) nem fogadta el. A somogyi úr gyorsan cselekedett, *Veszprém* és *Várpalota* közelében ütközött meg a két sereg, amely a régi rend híveinek vereségével, *Koppány* halálával zárult. István győzelme után hatalmát kiterjesztette az elhunyt *Koppány* területeire.

István, Géza fia, miután apját követően a trónra került (997–1038) folytatta apja politikáját, és a nyugati kereszténység felvételével, a nyugati államszervezési elvek követésével először saját szállásterületének, Észak-Dunántúlnak, majd az egész országnak kapcsolatait összekötötte, illetve megerősítette az akkori nyugat-európai kultúrával. Megszervezte az ország területi igazgatását, rögzítette a letelepült életformához szükséges alapelveket és erős kézzel kívánta meg azok követését a Kárpát-medencében élő népektől. Koronát kért és kapott a pápától, mint az önálló európai fejedelmek és ezzel a Kárpát-medencében is létrehozott egy erős hűbéri államalakulatot.

A Magyarság és Úrhida története kapcsán tudunk egy másfajta megközelítésről is, amely a magyarság évezredes regevilágán keresztül mutatja be a magyar nép régmúltját.

ARVISURA

AVAGY A MAGYARSÁG ŐSTÖRTÉNETE.

**Részletek a 296. Arvisura-ból, Kuslód- Gyűrűfű rovasából,
990-1005.**

A mainzi érsekség által összehívott 973. évi értekezlet után a magyar és besenyő-kun szövetség elé az a kérdés került, hogy mit fog mondani a 992. évi Nagyszala: fejedelem legyen-e vagy király? 992-ben összehívták a birodalmi Nagyszalát

Veszprémbe. Ez a város volt a mindenkori aranyasszony székhelye, ebben az időben pedig a nyugati vagy a keleti kereszténységhez való csatlakozás eldöntésének székhelye. Géza megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy mivel Bizánc és Róma császári házai összeházasodtak, akár Nyugat, akár Kelet felé fordulunk, mind a két keresztény egyház csak örülni fog, a nagyrészt uruki kereszténység megnyerésének. Mert mind a kettő magának akar meghódítani. Nyugatról a németek, Keletről és Délről a tótok fognak téríteni. A Nagyszala végül a nyugati kereszténységre szavazott és Géza fejedelem a nagyfejedelemségről is lemondott.

Az Árpádház kettészakadt a véleménykülönbségek miatt és a szavazás az öldöklés árnyékát vetítette előre.

Az Öregek Tanácsa úgy rendelkezett, Domonkos induljon tanulmányútra Bizáncon keresztülmenve, jelenjen meg Rómában. II. Szabolcs (Lebed házi) fiai Úrhida és Doboka is Bizáncba mentek, ahol Doboka az ottani hadsereg felszerelését, Úrhida a vallásukat tanulmányozta.

Gézát még az uruki hit szerint kenték fel lugallá (sumérul: király) Esztergomban. Ezzel Géza a magyarországi keresztények első uralkodójává lett. Ezt elismerte az egész keresztény világ.

Amikor 996-ban III. Ottó beleegyezett István és Gizella házasságába, Géza biztosítva látta az országépítés nagy munkáját. Az Ottók ugyanis egy Bizánci házasság révén békés viszonyba kerültek a keleti kereszténységgel, István házasságával tehát népünk is belépett a nyugati uralkodóházzal barátságos országok közé.

997-ben Géza váratlanul elhunyt. Sarolt most már teljesen átvette a hatalmat és Erdeljü Gyula lovasfejedelem tanácsára 4 besenyő, 4 kéri, 6 kabar, 3 őrsi, 2 oszlár, 2 sági, 1 nándor, 2 keszi, 3 kozár, 2 káloz, 5 székely és 2 talmács törzsbeli veterán családot telepített le Koppány birtoka körül, hogy a fejedelmi családot megvédje az ott várható esetleges támadástól.

1000-ben Vajkot (Istvánt) uruki szertartás szerint megkoronázták az Úr városából Urukba menekített, majd a magyar népnek küldött koronával. Ezen a koronázáson csak a kettős nagyfejedelmi ház tagjai vettek részt. Domonkost II. Szilveszter pápa érsekké szentelte és megígérte neki, hogy a német-római császárság által összehívott ravennai zsinaton pártolni fogja Istvánnak azt a kérését, hogy Domonkost esztergomi érsekké nevezze ki, őneki pedig királyi koronát küldjön. A Ravennában 1001. április 4-től, 13-ig tartott zsinat, melyen jelen volt III. Ottó, II. Szilveszter pápa, Odiló clunyi apát, valamint Romvald és Bruno püspök, hozzájárult az esztergomi

érsekség megalapításához és ahhoz, hogy István részére királyi koronát, országalmát, zászlóslándzsát, apostoli gyűrűt, jogart és királyi pálcát küldjenek.

Az apostoli királyi koronát Domonkos hozta Anasztáz-Astrik érsekkel; a zászlós lándzsát Doboka pápai trónálló és Urhida 24 lovasával.

A koronázási szertartásra egy évvel az előző évi koronázás után, 1001. augusztus 20-án került sor Esztergomban.

Kuslód és Gyűrűfű ajtónállók a Budavár beavatott központ parancsára következőképpen írták meg a koronázást. A kürtösök a vár fokán ébresztőt fújtak. A város felkészült a nagy eseményre. Székesegyházi mise után Anasztáz-Astrik egyik püspöke jött Gizella királynővel Istvánért. Két püspök várta az ajtónál és karon fogva vezette a Székesegyházba. Elöl 24 pap ment füstölőkkel. A Székesegyház ajtajában Domonkos, a magyar érsek várta a menetet. A palástot és a kardot István átadta Anasztáz érseknek. Az érsek litániát mondott. Magyarul hirdette, hogy ezt a hitet meg kell tartani, a királynak pedig meg kell védenie az egyház papjait, István országát általuk kell kormányoznia. Azután a meghívottakhoz fordult és megkérdezte: -Alá akarjátok-e vetni magatokat királyotoknak? Az ünneplők és a nép azt válaszolta: Akarjuk.

Erre Domonkos illatos olajjal királlyá kente Istvánt, Utána az ajándékba küldött karddal az oltár előtt felövezte, a karpántos palástot ráerősítette és átadta neki az apostoli királyi gyűrűt. Jobb kezébe adta a jogart, bal kezébe a királyi pálcát. Majd fejére illesztette az uruki aranylemezes sisakot és erre tette a szép, liliomos királyi koronát. Áldás után Domonkos és Anasztáz az ordoszi trónhoz vezették, és a trónra ültették. István király megcsókolta a jobbján álló Domonkos érseket, majd a bal oldalt álló Anasztáz érseket és felhangzott az erre az alkalomra Urhida várában szerkesztett pápai himnusz. Domonkos érsek még misét mondott, majd Anasztázzal együtt körmenetet vezetett.

Ekkor Doboka, Urhida, Buda, Zsombor és Bucna ajtónállók ráadták Istvánra az apostoli pántokkal ellátott palástot, majd, amikor István felszállt Sólyom nevű kedvenc lovára, Domonkos kezébe adta az országhalmát, jobb kezébe pedig a Ravennából küldött kardot, és így lovagolt István a koronázó dombra. Először Dél felé, majd Északnak, utána Nyugatnak, végül Kelet felé sújtott. Ezzel azt jelképezte, hogy az aranyasszonynak felajánlott országot minden ellenséggel, védelmezi. Kardját átadta Dobokának, mint fővezérnek, tőle pedig átvette az aranyos lándzsát a zászlóval. Ez azt jelentette, hogy a népnek ezt a zászlót kell követnie. Ezt követően Attila kardjával, a hozzá hű lovasparancsnokokat lovaggá, azaz vitézzé ütötte. Amíg a

székesegyházban Gizella koronázása folyt, a lovaggá ütött fejedelmi ifjak közül heten István királyt pajzsukra emelték és királyukká kiáltották ki. Ezek az ifjak voltak: Doboka, 970-1025 Buda, 979-1008 Urhida, 971-1035 Bucna, 980-1028 Zsombor, 977-1032 Boja, 980-1028 Bonyha, 981-1023

A Jászvásár központú kettős fejedelemség így alakult.

Az Előd háznak Töhötöm ága Erdeljü Gyula révén bírta az erdélyi országrészt, az Előd ház Horka ágának a Marostól az Aldunáig és Szörényvárig terjedő rész jutott.

Töhötöm 856-929				Horka 857-914
Harka 905-974				I. Szabolcs 882-926
Kolozs Gyula 925-961	Zombor 930-966			Halics 906-964
II. Szabolcs	Erdeljü	Kisebb		Pirok

948-987		Gyula 960-1015		Gyula 951-986				928-946
Doboka 970-1025	Urhida 971-1035	Zsombor 977-1032	Buda 979-1008	Bucina 980-1028	Boja 980-1028	Bonyha 981-1025	Kaross 948-970	Ajtony 955-1009
Temes 949-989	Csanád 988-1031	Zerind 995-1049		Bulcsu 998-1046	Ajtony 970-1031	Csege 970-996	Lebed 1015-1063	Kipcsák 1001-1063
								Paraj 950-1003
								II. Zoltán 988-1025

Gyula sérelmeitől indítatva Ajtonyhoz kezdett közeledni, aki teljességgel a keleti kereszténység híve lett, és a Bizánchoz való csatlakozás mellett döntöttek. Amikor mindez István tudomására jutott, Doboka fővezért küldte ellene. Doboka 1003 tavaszán indult el Urhida várából törzsbeli vitézeivel. Esztergomnál kelt át a Dunán és riasztotta a Kéri és a Keszi törzset. Erdeljű Gyula kerülni akarta a testvérháborút, ezért a lengyel királyi udvarba ment és ott másodszor megházasodott. Ajtony sem akart háborúskodást, ezért a Karas-parti Ajtony várába tette át székhelyét.

István király aztán 1009-ben megbízta Doboka fővezér fiát, Csanádot, hogy ifjúsági seregével teremtsen rendet Ajtony országában. Ajtony Nagyősz körül vonta össze csapatait. Csanád, besnyő Gyula seregével együtt közös erővel indultak támadásba. Ajtony, bár látta a királyi haderő fölényét, nem futamodott meg, az égerfa vár kapujában esett el.

Csanád összeszedette a legyőzötteket és a győztes csapatok előtt Székesfehérvárra hajtotta.

István király ekkor országnapot tartott, Koppány, utódairól rendelkezett: Urhida várából odahozott Koppány-fiak: *Berzence* és *Babocsa* a somogyvári uradalomból megkapta a róluk elnevezett községeket a hozzájuk tartozó tized-településekkel.

Ajtony legyőzésével megszűntek az ellenségeskedések, a lovagi rend pedig folyton nő, állapította meg záróbeszédében Úrhida országbíró.

„Úrhida Vezér a Sárréti tájban”

Polyák István, festő, grafikus fantázia képe.

Úrhida története 1009 – 1740 között

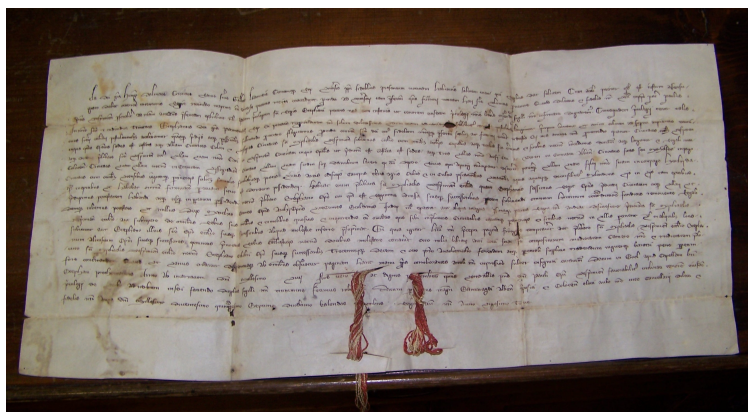
Úrhida először egy 1009-ben keletkezett, majd 1257-ben átírt oklevélben szerepel. I. István király az említett évben az úrhidai várhoz tartozó Fülét, más birtokokkal együtt a veszprémi egyháznak adományozta.

A falu neve egy fejedelmi hídra utal, amelyet a Sárvízre építettek, feltehetően a 10. században. Az átkelőhely biztosítására még Géza fejedelem idején egy várat emeltek, amely egy várkerület központjául szolgált. Az őrség védelme alatt álló „Úr hídja” a fejedelem Sárvíz két oldalán fekvő birtokait kötötte össze. I. István király uralkodása idején az úrhidaihoz hasonló várszervezeteket nem igazgatási célból, hanem egy-egy konkrét feladat ellátására, jelen esetben védelmi célból hozták létre. Ilyen katonai telepek Úrhidától Alsóörsig 5 km-ként helyezkedtek el.

Az említett híd fontossága a Sárvíz mocsarainak meglétében rejlik, a Fehérvárt egykor körülvevő végeláthatatlan láp, kevés helyen lehetett járható a 11. században is. A fejedelem téli szálláshelyéül, majd I. István király székhelyéül szolgáló Fehérvárról, Várpalota és Veszprém irányába csak két út vezetett a középkorban, ezek közül az Úrhidát érintő volt a

főútvonal. A híd környékén kimutatott leletek azt feltételezik, hogy az átkelőhely már a rómaiak korában is létezett. Az úrhidai híd első királyunk uralkodása alatt már veszíthetett fontosságából, mert vámjával együtt a veszprémi püspökség tulajdonába került.

Az 1257-ben megírt másolattal kapcsolatban viták alakultak ki. Feltételezések szerint az adományozás nem 1009-ben, hanem már 1002-ben megtörtént. Tudunk az eredeti alapító oklevéllel kapcsolatban egy tihanyi másolatról is, ebben Úrhida „Luhida” néven szerepel.

1009-ben íródott oklevél másolata, melyben először említik Úrhida nevét

I. István király eredeti oklevele elveszett, de a 13. századi másolat megőrizte a forrás teljes szövegét.

Idézzünk első királyunk idevonatkozó rendelkezéséből:

„A szent és oszthatatlan Szentháromság nevében István, Isten kegyelméből a pannóniaiak királya ... Tudatjuk tehát Isten szent egyházának, valamint mimagunk minden élő és eljövendő hívével, hogy Ielkünk üdvéért négy várat, név szerint Veszprém, ahol a püspökség székhelye van, Fehér várat, Kolon és Visegrád várait... a Szent Mihály veszprémi egyházának rendeljük alá. Továbbá átengedjük, adjuk és adományozzuk királyi beleegyezésünkkel és hatalmunkkal az említett veszprémi egyháznak ... Fehér vár megyéjében fekvő három falut, név szerint Ősit, Kért és Berényt ... hasonlóképpen Füle nevű falut, amely Úrhida vár kerületében fekszik, minden törvényes haszonvételükkel és tartozékaikkal, úgymint szolgálóikkal és szolgálóikkal, rétjeikkel, szőlőikkel, szérűikkel, épületekkel, mezőkkel, földekkel ... hogy mindezeket az idők végéig megtámadhatatlanul birtokolja. ... Aki pedig jelen parancsunkat megszegné, tudja meg, hogy nyolcezer font aranyat fog fizetni, felét kamaránknak, másik felét Szent Mihály veszprémi egyházának és kiváló püspökének, Istvánnak és utódainak ...

Kelt Solyban, Szent István vértanú kápolnájánál. Az Úr megtestesülése után az 1009. esztendőben.”

Az oklevélben szereplő „civitas” elnevezés mindenképpen azt jelenti, hogy még valószínűleg Géza fejedelem idején erre vezető fontos út és híd biztosítására várat építettek.

A magyarországi földvárak kutatásának kezdetét a 17-18. századra, az első katonai térképek készítésének idejére vezethetjük vissza. Az első földvárásatások az 1870-es években folytak, a bennük egykor folyt életről kevés írásos adatunk van. Ezért vált különösen jelentőssé a várak régészeti kutatása, amely az 1960-as évek végén kezdődött meg. A nagyarányú feltárások igyekeztek tisztázni e várak építési technikáját, idejét, szerepét.

A legújabb kutatások pedig bebizonyították, hogy a várakat nem fa szerkezettel erősített földsáncokként, hanem éppen megfordítva, bizonyos szintig földdel föltöltött fa váranként képzelhetjük el.

Az újabb kutatásokból világossá vált, hogy az általánosan használt "földvár" elnevezés téves. Nemcsak azért, mert valójában a várak nem elsősorban földből, hanem sokkal inkább fából épültek, hanem azért is, mert építésük idején nem használták ezt a szót rájuk. A várakat tekintet nélkül az építő anyagukra a 11-12. században a latin civitas, a 13. századtól

pedig a castrum szó jelölte. Szórványosan előforduló magyar nevükön pedig várnak említik őket. A "földvár" kifejezést, amint ezt egy 14. század eleji adatunk is bizonyítja, csak a már elpusztult, használaton kívüli várakra alkalmazták. Virágkorukban azonban igen jelentős, a korabeli haditechnikával bevehetetlen várak voltak.

E korai váraknak nemcsak az építési módjuk volt egységes, nagyfokú hasonlóságot tapasztalhatunk a helyük kiválasztásában is. Építésükre a magas hegyek előterében álló alacsonyabb dombokat választották ki, amelyek folyók mellett, nagyobb utak mentén vagy kereszteződésében feküdtek. A várak építésénél többnyire követték a természetes dombvonulatot, így kevés egyforma méretűt és alakút találhatunk közöttük.

Jelenlegi tudásunk szerint a magyarországi várépítés az államszervezéssel egy időben, a 10-11. század fordulóján indult meg. A korábbi időkben az expanzív magyar külpolitika, a számos európai országban "kalandozó" erős magyar seregek ezt feleslegessé is tették volna.

A világi közigazgatási rendszerrel párhuzamosan épült ki Magyarországon az egyházszerkezet is. A püspökök által vezetett egyházmegyéek több esperességre oszlottak. Az

esperességek általában egy világi megye területét foglalták magukba.

Az oklevélben említett vár helyét nem ismerjük, állhatott a mai templom dombján, de építhették a Sárvíz Fehérvár felé eső partján is, a későbbi temető környékén.

Meg kell jegyezni az oklevél tartalmával kapcsolatban azt, hogy az említett Kér a Zámoly melletti Szentmihály előde volt, nem a sokak által feltételezett Sárszentmihályé. A forrásban Úrhida, „Hurhyda” alakban olvasható. A szöveg szerint az úrhidai vár körzetéből csak Füle került a veszprémi püspökség tulajdonába 1009-ben.

Varga Géza írástörténész szerint Úr szavunk legelső feljegyzett előfordulásában Úrhida nevében a szó eleji hangváltozás (szóhasadás) miatt még szerepel a szókezdő h betű ezért a Hurhida alakot jegyezték fel.

Úrhidáról a 11. századi oklevél után legközelebb csak 1184-ben olvashatunk. Ez évben a székesfehérvári káptalan kijelentette, hogy a tihanyi templom ellen hamis váddal perpatvarkodó úrhidai lakosokat elmarasztalta, és megbüntette. Az úrhidaiak tettének oka számunkra már ismeretlen. Egy 1323-as forrás szerint a falut a veszprémi püspökség birtokolta. Ebben arról esik szó, hogy az egyház Szent Miklósról nevezett templomában a

fehérvári érkanonoknak 50 nemessel esküt kellett tennie arról, hogy nem okozott kárt a püspöknek.

1401-ben Zsigmond király egyik oklevelében a bakonyai illetőségű György nevű személyt tanúként hallgatták ki az úrhidai malommal kapcsolatos per során. Az említett Sajt útja Szabadbattyán helynevei között szerepelt a 15. században.

Ez az első utalás az úrhidai malom létezésére. Talán a mai híd mellett, a ma is álló malomszigeten kereshetjük az említett malom helyét, feltételezhető, hogy a középkori híd is valahol e pont környékén helyezkedhetett el.

1436-ban határvizsgálatot tartottak, amely a Battyán és Úhida közötti határt próbálta tisztázni. A bejárást a Sárvíz mellett a „Császa Vága” (?) végében kezdték el. A vizsgálati jegyzőkönyvben szó esik a „Vár úttjáról, amely Zergye Bakonából Úrhidára vezetett.” A Füle faluba tartó utat a Sajt útként említi a jegyzőkönyv. A forrásban olvasható Zergye Bakona (Erdő-Bakonya) egy erdős birtokterületet jelölt Nádasdladány szomszédságában.

A KIRÁLYOK VÁROSA, SZÉKESFEHÉRVÁR

1447-ben Úrhida birtokosa Mátyás veszprémi püspök volt, akit egy peres ügy miatt a nádor elé idéztek. 1478-ban a település a fehérvári keresztes konvent iratai között is szerepelt. A fehérvári polgárok panasza szerint Albert veszprémi püspök úrhidai jobbágysai megtámadták őket, és többüket félholtra verték. A konvent a püspököt a királyi ítélőszék elé idézte meg emiatt. Az ügyről bővebben az egy évvel későbbi peranyagban olvashatunk. Eszerint Mátyás király udvarbírája, Báthory István jelentette, hogy megjelent előtte Albert veszprémi püspök, valamint Sály Péter, a fehérvári egyház részéről, és a következő

bejelentést tették; az úrhidai víz hídján, amely a hasonló nevű faluban állt, vámot szedtek, és ebből adódóan már elődeik között is pereskedés támadt. Albert püspököt Péter őrkanonokkal szemben több ízben is elmarasztalták a vám ügyében, ezért olyan megegyezésre léptek, hogy a híd haszonvételét megfelezik. A fele Albert püspököt, a Pentele felőli rész összes haszonvételével és tartozékával Péter őrkanonokot illeti. Megegyeztek továbbá abban, hogy közös erőből egy malmot létesítenek a vízen, amelynek hasznán szintén megosztóznak. A malmot Péter magiszter pentelei és Ság falujának jobbágysai fogják megépíteni, ezért ezek a hídon jövet-menet mindig mentesek maradnak a vám fizetésétől. Mivel Péter pentelei jobbágysai közül többnek Úrhida-hegyen van szőlője, a per végét ezzel is elősegítve, a püspök ezektől a továbbiakban kilenced helyett csak tizedet szedett szőlőik után. A püspök jó szándékát bizonyítva arra is ígéretet tett, hogyha ezek a jobbágysok Zala vagy Somogy megyéből, akár más helyekről bort, gabonát és más javakat Fehérvár felé a hídon át szállítanak, nem lesznek kötelesek vámot fizetni. Azt nem tudjuk, hogy ez a gyakorlatban is megvalósult-e a későbbiek során.

1526-ban II. Lajos, aki Csehország és Magyarország királya volt, elesett a mohácsi csatában. A magyar és cseh rendek Ferdinándot választották királyuknak, aki a köpcsényi esküben fogadalmat is tett, hogy megtartja Magyarország törvényeit és szokásait. A koronázást 1526. december 17-én tartották Pozsonyban. Szapolyai János és Ferdinánd között háború tört ki az ország uralmáért. A két ellenkirály 1538-ban a váradi békében

megegyezett. A szerződés két részre osztotta az országot: a keleti rész Jánosé, a nyugati Ferdinándé lett. Ferdinánd építette ki Magyarországon azt a közigazgatási rendszert, amely évszázadokig változatlan maradt, s megalapozta a tartós Habsburg hatalmat. Pozsonyban, az ország új fővárosában székelte a nádor és a Királyi Tanács, a fontos ügyeket azonban Bécsben tárgyalták meg.

I. Ferdinánd 1503-1564 Spanyol, Habsburg főherceg, német-római császár, magyar és cseh király

A település további sorsát meghatározta Fehérvár 1543-as török ostroma, majd elfoglalása. Maga a falu már az ostrom során elpusztulhatott, hiszen 1560-ban mint elpusztult helyet nevezték meg, földjei és szőlei után „Battyán város” lakói fizették a tizedet. Ugyanebben az évben I. Ferdinánd király kötelezte a kamarát, hogy a veszprémi püspök és a káptalan Palota várához kapcsolt javaiért évi 400 forintot fizessen. A felsorolt birtokok között Úrhida is szerepelt.

1582-ben a Sárvíz melletti malmok kerültek összeírásra. Ebben a feljegyzésben az úrhidai őrlőhely Batthyány Orbán és Ferenc tulajdonaként volt feltüntetve. A puszt a 16. század végén a székesfehérvári náhijéhez tartozott, és a török adóösszeírások szerint, földjeit a város lakói művelték. A földművesek földhasználat címén a következő adókat fizették a töröknek: búzából 25 kilát (1 kila = 46,81 kg), kétszeresből 16 kilát és szénából 30 kocsiival. Az adók között feltüntetett kétszeres a vegyes vetésű búzát és rozst jelentette. Az úrhidai földeket művelők tizedeiből 450-460 akcse adó származott évente az 1580-as években.

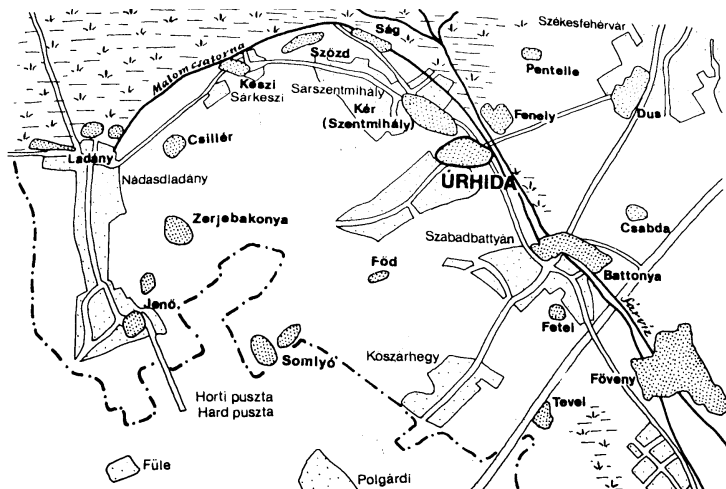

Jankovich Ferenc (Székesfehérvár, 1907. nov. 29. – Budapest, 1971. márc. 9.): költő, író, Baumgarten-díjas (1939, 1942), József Attila-díjas (1955), Kossuth-díjas (1956)
Gipszöntő és falusi kőműves fia. 1918-tól Sárpentele melletti pusztán élt. A középiskolát Székesfehérváron végezte, nyaranta apja mellett kőműves inas volt.

A *Dunántúli végeken* című trilógiájában amely a hazafias-nemzeti ideológia jegyében készült, a 16–17. század törökellenes harcait idézi, „két pogány közt egy hazáért” küzdő hősokeket állít középpontba. Irodalomtörténet-írásunk joggal sorolta ezeket a műveket a hagyományos, romantikus színezetű történelmi regények közé. Kalandos cselekményszövés jellemzi őket, hőseik "próbás, hétpróbás legények", akiket a betolakodók elleni gyűlöleten kívül a harc, a portyázás, a zsákmányszerzés vágya is fűt. A sanyargatott, elvándorló, s új helyükön sem boldoguló jobbágyok, a kifosztott porták, a zsold nélkül nyomorgó végvári vitézek, szétzüllesztett hajdúk ábrázolása komorabb, hitelesebb és szuggesztívabb, s a sárréti nép pestisben tetőződő szenvedéseiről szólván az író megdöbbentő

erővel képes kifejezni az apokaliptikus borzalmakat. Az Úrhidaiakról a következőket írja: „Váltakozva csaptak le rájuk a legkülönbözőbb katonai veszedelmek, volt úgy, hogy a mezőn gyújtogatták föl kepeiket, a pincében verték széjjel borral teli hordaikat, de minden hiába – ők azért a zord viszonyok között is megvoltak, megtartották magukat ösztövére gögjükben, hogy ők úrhidaiak...”

Ugyanakkor, hol a palotai, hol a veszprémi, hol a csíkvári hatalmasságok hívták el őket aratni, szőlőt metszeni, munkák idején, mert azt is meg kell hagyni dologban messze földön verhetetlenek voltak. Tíz úrhida egy bandában többet tett más száznál.”

Úrhida és környéke a középkorban

A 17. században kevés adatot találunk Úrhida területével kapcsolatban.

1612-ben Batthyány Ferenc a battyániakat eltiltotta a puszta használatától, és Szent Mihály falu jobbágyainak engedte meg ezt. 1641-ben a fővenyi rácok állataikat úrhidai területen legeltették, ezért Vámos István Batthyány Ádámot értesítette a szentmihályiak panaszáról.

A Batthyány család közismert címerét Batthyány Boldizsár kapta 1481-ben Mátyás királytól, melynek címerpajzsa a következő: Kék mezőben magas természetes szikla, melynek tövében bolthajtásszerű fekete barlang van, a barlang alját borító vízből növekvő kétfarkú anyaoroszlán, szájában ferdén arany védvassal ellátott görbe

kardot tart; a szikla fölött fészekben ülő, kiterjesztett szárnyú fehér pelikán csőrével mellét vájja, s a kicsöpögő vérről fiait

táplálja. Ez szemléletes megjelenítése egyben az önfeláldozásnak is, amellyel a család számos tagja a nemzet ügyét szolgálta. Ezt fejezi ki a család „Fidelitate et fortitudine” (Hűséggel és bátorsággal) jelmondata is.

1677-ben ismét az elhagyott pusztával kapcsolatos huzavonáról olvashatunk; Egy ez évi Veszprém megyei oklevél szerint Tallián György és Salomvári János Tác és Szent Mihály lakóit eltiltotta Úrhida- és Somlyó-puszták használatától. Veszprém megye a nevezetteket rendre intette. 1702-ben a Csíkvárhoz tartozó battyániak Batthyány Ferenc földesúrhoz fordultak panaszukkal. Eszerint Úrhidát már 80 esztendeje ők használták, de a Trencsény megyében lakó Madocsányi Miklós és Fehérvári Imre a vármegyénél eltiltotta Őket a pusztta földjeitől. A döntésről nem szól írás, de nem kétséges az, hogy Úrhidát a továbbiakban már a Madocsányi család birtokolta. Ugyanekkor Pentele már annak a Vörös familiának a tulajdonát képezte, aki nem sokkal később az úrhidai birtokot is kézbe vette. 1740-ben arról olvashatunk, hogy Sárszentmihály jobbágyainak legelőiből a szomszéd birtokosok, Vörös Pál és Zsigmond választották le az úrhidai határba eső részt. A falu lakói emiatt Zichy Jánosnéhoz fordultak panasszal, de ennek nem lett foganatja.

A Vörös birtokosok megjelenésével nem zárult le Úrhida történetének zűrös időszaka. A területre időnként más és más

jelentette be igényét, nem véletlen az, hogy Úrhida neve sok esetben valamilyen per kapcsán merült fel a 13. századtól. Nincs adat arról, hogy mi okozta a falu elnéptelenedését, de feltételezhető, hogy az állandó birtokháborúk játszottak ebben főszerepet. Nem jár messze Vörösmarty Mihály a valóságtól, amikor A két szomszédvár című művében Úrhidával kapcsolatban a kibékíthetetlen viszályt érzékelteti nemes fantáziával. Az 1831-ben írt költeményben olvashatjuk a következő sorokat:

„Hol most Ság borait termeszt, hol Urhida dombján
Sok munkái után viszen a nép sárga gerezdet,
Ott Káldorok, itt Sámson vérsége tanyáztat,
Két ház volt régtől szomszéd a róna határon,
Régtől ellenség, dühös és békülni tudatlan;
Hol, valamintha velök lett volna születve, fiúról
Szálla fiúra harag, s nem szünt rombolni; de évről
Évre nehezebbé lön; mert megtorlatlan ölések
Adtak ölésre okot vég nélkül s vad sziveik közt
Rémítő emlék állott alkotva halálból.”

Úrhida 1740 - 1848 között

A székesfehérvári illetőségű Vörös család tagjai megosztott birtokként kezelték Pentelét és Úrhidát. A még mindig lakatlan puszta benépesítésének, vagy csak hasznosításának szándékával Vörös Zsigmond, Vörös Pál és Vörös László 1740-től kapcsolatos feltételeket olvashatjuk abban a telepítési szerződésben, amelyet az említett birtokosok 1740. december 31-én fogalmaztak meg Székesfehérváron.

szomszédságban magokat, hogy kívánnának említett Pusztánkon Szőlőt Plántálni. Hogy pedig azon szőlők imitt, s amott ne legyenek, hanem szípen egy tagban, a szőlők kimérésére rendeltük. Szabits Ferenc és Kecskés Gergely urakat, másképp ugyan Nemes Szabad királyi Fehér Városának Lakosait és Polgárait. Ily okkal:

Először; Az, ki említett Pusztákon Szőlőt akar fölfogni, nálunk vagy nevezett embereinknél jelentsék meg magokat, hogy a szőlő fölfogásátul fogvást levél adassék, és az protocholumba másoltassék.

Másodszor; Ezen levél kiadása alkalmatosságával ki-ki egy tallért köteles liszen adni.

Harmadszor; A Szőlő fölfogásátul fogvást nyolcz Esztendőig szabadok lesznek minden Dézsmátul, az kilenczedikben Istennek áldásából leendő termisből az tizedik akót kiadni és az rendölendő Dézsmahelyre összehordani tartoznak.

Negyedszer; Minthogy a szőlők mindenütt jó rendtartásban szoktanak lenni, azért mienk is hasonlóképpen jó vigyázás alatt legyenek. És hogy veszekedések, lopások és más hasonló illetlenségek eltávoztassanak, fognak rendölést tenni, ezért mindenekben a Földesúri jogot magunknak megtartjuk.”

Az úrhidai szőlők nem tartoznak az úrbéres földekhez. Ezek után a szőlősgazdák a szerződésben meghatározott terméstizeden felül más szolgáltatással (pl. robot) nem tartoztak. A Vörös birtokosok méltányosan szabták ki a vállalkozókra a tizedet, hiszen Fejér megye más szőlőhegyein előfordultak még nyolcados szőlők is, nem kevés helyen. Úrhida-pusztá elsősorban szőlőművesei székesfehérvári lakosok voltak, akik kezdetben még kijárva művelték itteni szőlőiket.

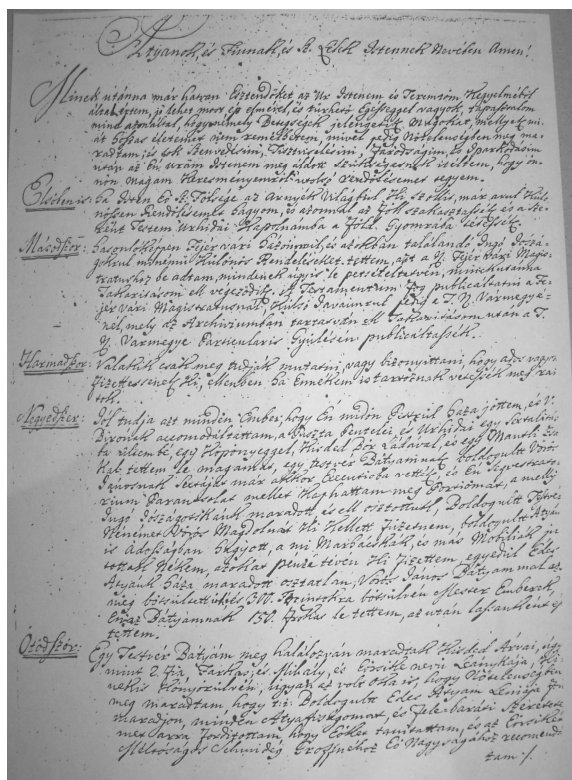
A fokozatos letelepedés az 1750-es években vette kezdetét. Úrhidával kapcsolatos régi írásokban arról olvashatunk, hogy a szőlősgazdák egy része tavasztól őszig a szőlőhegyen lakott, és csak télen költözött vissza a megyeszékhelyre. A letelepedők mellett többen később is megmaradtak fehérvári lakosnak. Még 1784-ben is szó esik arról, hogy a fehérvári polgárok Úrhidán termett borukat a vám megkerülésével próbálták becsempészní a városba.

A székesfehérvári felső járáshoz tartozó Úrhida urai nem kis hivatalokat viseltek az 1700-as években. Vörös Ignác főszolgabíró, Vörös Antal megyei ügyész, Vörös Zsigmond főszolgabíró, majd megyei alispán volt a 18. század második felében. Ennek az utóbbi személynek nagy szerepe van Úrhida újraszületésében. Az 1740-es szőlőtelepítés még apja nevéhez fűződik, de az adósságokkal terhelt örökségben ez a birtokos

teremtett rendet. „Egyedül édes atyánk háza maradt osztatlan...; - írja végrendeletében 1785-ben. Alig kézhez vette a birtokot, határvizsgálattal tisztázta a puszták területét 1754-ben.

Esett már szó arról, hogy Úrhida szőlősgazdái úrbéres szolgáltatásokkal nem kötődtek Vörös Zsigmond földesúrhoz. A puszta határának kis terjedelme nem is tette lehetővé, hogy ez az úrbéres földállomány részét képezze. Más volt a helyzet a szomszédos Sárszentmihályon, amelynek örökös jobbágyaival Vörös Zsigmond 1768-ban kötött úrbéri szerződést. Ennek tartalma Úrhida történetében nem játszott különösebb szerepet.

Amikor az új földesúr örökségként átvette a maga egyhatod birtokrészét Úrhidán és Pentelén, kifizette a többi tulajdonos elhanyagolt birtokrészét, és ezt is saját kezelésbe vette”.

Részlet Vörös Zsigmond végrendeletéből

1785-ben Vörös földesúr a halála előtt néhány nappal végrendekezett. Idézzünk néhány lényeges meghagyást az 1785. február 15-én keltezett végrendeletből:

„... Testvér bátyám (Vörös János) meghalálózván, maradtak kisdéd árvái, úgymint 2 fia, Farkas és Mihály és Eörzsike leánykája, ... oly rendölést teszek Úrhidán és Pentelén keservesen szerzett javaimról, ... hogy egy pénz nélkül reájuk

szálljon. A Vörös Ignác úr a kettőnk által felépített Úrhidai malomnak feléért négyezer forintokat tegyenek le, és így egészben az Úr maga és Vörös Ferenc örököse bírja azt fiúról fiúra. Mert ehhez egyik más atyafinak sem lehet joga, építtessenek olyatint, akkor tudják meg, mibe telik. ... E négyezer forintból tétetődjék le méltóságos Gróf Battyáni Ferenc Nagyságánál lévő adósságom.

Száz forentot hagyok Ekler Siga Kereszt Fiamnak és két harmadfűre menő üsőt, vagy ökörborjút Mikosnénak, mivel soha fizetése nem volt, és mind máig 16 esztendőktől gondomat viselte, kétszáz forintokat. A Franciscanusoknak 50 forintokat, és a Karmelitáknak hasonlóképpen 50 forintokat alamizsnaképpen... Farkas és Mihály Eöcséimnek Kő Bányában lévő 2 darab Szölleimet, és Kő Bányát ketten bírják, amelyből én szép jövedelmet vettem ... A Pálinka házra gondot viseljen Mikos, és ami jövedelme lészen, az Templomocskám igazgatására és szükségére fordítassék. Úrhidai Malomban mi vám lészen, mérettessék ki Mikosnénak 30 mérő kétszeres és 10 mérő tiszta. Az árva gyerekeknek is 30 posonyi mérő kétszeres, a többi eladatván Pinczéimbenlévő boraimmal együtt. Pentelei házamnál becsültessenek meg minden épületek és kerítések, ottan Mihály lakjék... Minek utána már hatvan Esztendőket által értem, hogy némely betegségek jelentgetik

magukat, melyek miatt hosszas életemet nem remélhetem. Mivel pedig nőtelenségben maradtam, ... szükségesnek ítélem, hogy önön magam keresményeimről utolsó rendelkezésem tegyem. Ha Isten Eő Sz. Felesége az árnyékvilágból kiszólít, már arrul rendelésemet hagyom, az szerént testem az Úrhidai Kápolnában a Föld Gyomrába tétessék.

... Alba Regia, 1785. Febr. 15.

Vörös Zsigmond mp.

I. katonai felmérés térképe (1763-1785)

A végrendeletben szó esik arról, hogy a pálinkaházat Mikos István kapta, hogy ennek jövedelméből a templomról is gondoskodjon. Ez a személy 2 évvel a végrendelkezés után Vörös Mihálynak 30 forintért eladta a kifőzdét, és feltételezhető, hogy a vevő nem a kápolna anyagi feltételeinek biztosítását tartotta szem előtt.

A végrendelező 1785. február 20-án bekövetkezett halálát a szabadbattyáni r.k. plébánia halotti anyakönyvébe jegyezték be. A forrás szintén utal arra, hogy a földesurat Úrhidán temették el.

Kőkereszt a Petőfi utca és a Kossuth utca találkozásánál

A falu legrégebbi kőkeresztjét már a 19. századi térképek is e helyütt ábrázolták. Nem véletlenül, hiszen az 1794-ben állított keresztet ekkor szentelte fel egy ünnepség keretében Bernard ferencesrendi szerzetes. A fehér mészkőből készült

keresztén, ugyancsak fehér mészkő korpusz látható. Krisztus keresztre feszített teste alatt egy fehér mészkőből faragott, másodlagosan idehelyezett bánatos madonna szobor áll, felette kőbe vésett „INRI” felirat olvasható. Hegedűtok alakú talpazatán rövid felirat olvasható:

„Élő emlékezet

Ki előttem elmész

Imádkozzál érettem

Mert a test

Földé lesz”

A manapság fakerítéssel és kapuval körülvett keresztet idős úrhidai lakosok állítása szerint egykor azok a fehérváriak emelték, akiknek Úrhidán szőlőik voltak. Valakit közülük agyonverték, és emlékére készítették a keresztet.

Tehát a Vörös család tagjai kapták örökségbe Úrhidát Pentelével együtt 1785-ben. Ez évben Zalinka István tiszttartó levélben értesítette az új földesurakat, hogy Úrhida dézsmáltatása megtörtént, ezért az urasági pince felnyitására lenne szükség. Ebből a levélből tudjuk, hogy Vörös Zsigmond 1785-ig „írgalmasságból” több éven át nem szedette be a bortizedet a

szőlőhegy gazdáitól. Az új birtokosok már nem adtak ilyen kedvezményt.

1786-ban Vörös Farkas a sógorának, Nagy Lászlónak 5000 forint ellenében zálogba adta a ráeső birtokrészt. A szerződés szerint Vörös Erzsébet és férje 32 esztendőre kapta meg Úrhida egy részét, továbbá az innen származó bordézsztát, árendákat és a zálogba adónak szintén tulajdonát képező kőfejtést. Kikötötték azt is, hogy ha Vörös Farkas utódai az átvett 5000 forintot ki nem fizetnék a 32 év alatt, úgy Nagy László és utódai még ennyi ideig bírják a szőlőhegyet. A záloglevelet 1786-ban írták alá Székesfehérváron, tehát Vörös Farkas, mint örökös, 1 évig sem gazdálkodott az úrhidai és a pentelei birtokon.

1788-tól tovább bonyolódott a pusztai birtoklása. Vörös Mihály ez évben a sárszentmihályi illetőségű Varga Istvánnak 220 forintért eladta úrhidai szőlőit, majd 1796-ban ő is zálogba adta a szőlőhegyet, illetve annak ráeső 1/6-át. Úrhida másik része így Vörös Ferenc kezébe került 16 esztendőre. Időközben a szőlőművelés felvirágzásának eredményeként benépesült a szőlőhegy. Úrhida r. katolikus lakóit Szabadbattyánban anyakönyvezték 1817-ig. Az itt található anyakönyvi bejegyzések szerint 1757 táján telepedett le az első család a Vörös-birtokon, majd az 1760-as évektől nőtt meg erőteljesen Úrhida lélekszáma. A Vörös család által telepített szőlők egyre jobban

vonzották az állandóan itt lakó telepeseket. 1757-1810 között 41 családfőt jegyeztek be az akkor még szabadbattyáni anyakönyvekbe. A II. József- féle népesség-összeírás 112 házat említ.

Székesfehérvár 1780-ban

1757 és 1810 között a következő családfők olvashatók a szabadbattyáni anyakönyvekben:

Balasics József, Juhász András, Rada János, Berki János, Kajzer János, Rada Mihály, Bodor András, Király Mihály, Rideg Mihály, Bozsák János, Kocsis János, Roszman Mihály, Csudics Mihály, Koff Mihály, Silinger József, Cziller Mátyás, Kósa József, Sulák János, Doleti György, Langmár József, Szabó András, Farkas János, Lukács János, Szabó József, Fehér József,

Magyar János, Szakol János, Hegyi György, Nagy János, Szikter Mátyás, Heim István, Németh János, Tott József, Hideg János, Nesztinger János, Varga Ferenc, Hideg Mihály, Ozvach Ferenc, Vindis Jakab, Jáger Mátyás, Pajor Pál

1786-ban az úrhidai vendéfogadónál 15 lakost és a malomnál 11 főt írtak össze. Ebből az időből egy katonai leírás is származik. Eszerint a Sárvíz melletti terep Úrhidától keletre a mocsaras rétek miatt nem volt járható. A környék nagy részén nád termett, és az egyedüli szilárd épület a malom volt 1782 és 1785 között. A kápolnát a forrás nem említi, pedig 1781-ben már ez is felépült. Úrhida eddigi birtoklástörténetéből arra következtethetünk, hogy a szőlőhegy nem hozhatott nagy hasznot birtokosainak. A kizárólagos szőlődézsma miatt nem igen ragaszkodtak a pusztához a Vörös család tagjai, jó üzletnek inkább a haszonvételek árendába adása bizonyult.

Esett szó arról, hogy 1796-ban Vörös Ferenc kapta zálogba a szőlőhegy egy részét. 1801-ben ez a birtokos Pentelét és Úrhidát szántóföldjeivel, rétjeivel és nádasaival Kégl Gáspárnak adta árendába 10 évre, évi 5000 forintért. Az egyezség szerint az összesen felül 300 mérő zab és 30 szekér széna járt a bérbeadónak. Kikötötték azt is, hogy a puszták közötti kanálisokat a bérlő tisztogatni köteles, valamint a kocsmában csak a Vörös Ferenc által kiszabott áron mérhet ki bort.

Kégl Gáspár halála után fiai bérelték tovább a pusztákat, de az örökösök összeférhetetlensége miatt 1806-ban fölbontották az egyezséget. Az árenda megszüntetését kezdeményező földesúr főleg azt kifogásolta, hogy a két csatorna tisztítását a bérlők nem végezték el, ezért a Sárrétje gyakran víz alatt állt. Emiatt a szénajövedelemtől elesett, valamint a gyakori kiöntések miatt a szomszédos birtokosok részéről is kellemetlenségek érték.

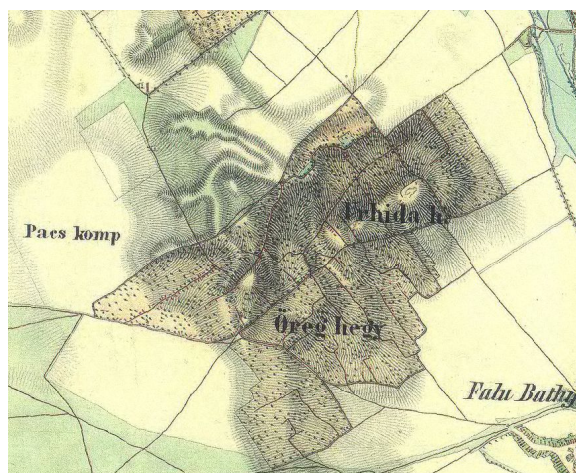
A huzavona folytatásaként 1809-ben Kégl József kapta árendába a már említett pusztákat hasonló feltételek mellett, de ez a bérlő sem tartotta be a szerződésben foglaltakat. 1811-ben ezt a bérletet is felbontották.

Gróf Széchenyi Lajos 1781-1855

Az 1810-es évektől a Széchenyi család jutott egy birtokrészhez Úrhidán és Sárpentelén, majd a két pusztát teljes területével 1826-ban Széchenyiek birtokába került. Ez évben Vörös Ferencről 86 ezer forintért Széchenyi Lajos gróf megvásárolta az egész birtokot. Az adás-vétel miatt Kovács Gábor királyi fiskális megbízásából tiltakozást jelentettek be a veszprémi káptalannál 1832-ben. Eszerint Vörös Ferenc megszökése miatt Úrhidának és Pentelének a királyi kincstárba kellett volna szállnia. Luby Imre megbízott szerint a Vörös család

kiváltságlevelében az állt, hogy az ősi jogon bírt két helység kizárólag a família fiú ágát illette meg, ezért a kincstár jogát a birtokosok több ízben is megsértették. A per eredményéről nincs tudomásunk, az viszont tény, hogy Pentele és Úrhida a Széchenyi család tulajdonában maradt hosszú ideig 1826-tól. Az 1832-es per után húsz évvel az ősiség elavult törvényének megszüntetésére is sor került, így ez a birtok szabad forgalmát már nem akadályozhatta.

II. katonai felmérés térképe (1806-1869)

Úrhida 810 hold határból közel 500 hold szőlőművelés alá esett a 19. század elején. Belsőségnek (házhelyek és kertek) 3 hold számított (!), a szántók 201 hold és a rétek 129 hold területet

képeztek. A Széchenyi család, miután érdekeltté vált az úrhidai szőlők jövedelmében, különböző rendszabályokhoz kötötte a szőlőművesek gazdálkodását. Ezekben a rendelkezésekben csak a kötelességekről esett szó, a zsellérek jogairól a szőlőhegyi rendszabályban nemigen olvashatunk. Az Úrhidára vonatkozó 1815-ös szőlőhegyi artikulusban a következőket határozta meg Széchenyi földesúr:

A szőlőművesek az úrhidai bor jó hírének fenntartása érdekében csak az előírt szőlőfajtákat szaporíthatták. A szőlők közé kukoricát és különböző fákat (kivéve őszibarack, mandula és meggy) nem ültethettek, mert ezek a termést károsan befolyásolták. A már meglévőket a gazdának ki kellett vágniuk. A borkimérés joga egyedül a földesurat illette meg, illetve azt a személyt, aki ezt a jogot haszonbérbe vehette. Ennek a rendelkezésnek a megszegése a szőlőföld elvesztését vonhatta maga után. A szőlőkben a földművesek állandó jelleggel nem lakhattak, itteni hajlékaiban idegeneknek szállást nem adhattak. A hegymesterek kötelesek voltak vigyázókat rendelni a szőlők közé, és ezek a kerülőútjaikra botot, ostort és kereplőt vihettek magukkal. Puskát csak a főpásztorok és az éjjeli vigyázók kaphattak. A földet eladni a földesúr tudtával és engedélyével lehetett. Ennek birtokában az eladó köteles volt a hegybírónak és a hegymesternek 1-1 forintot fizetni.

A szőlőben tartott méhek után méztizeddel tartoztak a gazdák. A hegyen tilos volt a káromkodás, verekedés, paráználkodás és minden olyan cselekmény, amely a szőlőhegy rendjét veszélyeztette. Szent György naptól Szent Mihályig csak szombat délig volt szabad dolgozni a szőlőkben. Marhát, disznót, galambot és kutyát nem volt szabad a hegyen tartani. Az esetleges károkat a hegymester becsülte fel és térítette meg az okozóval. Ugyancsak az Ő feladata volt a pásztorok felfogadása, felügyelete és elbocsátása is. A hegymesternek és a hegybírónak minden szőlősgazda engedelmeskedni volt köteles.

A szüretelést csak az a földműves kezdhette meg, aki a pásztorok fizetését; a minden fertály szőlő után 1 krajcárt megadta, és erről a hegymestertől igazoló cédulát kapott. A vincellérek a földesúr tudtával a többi gazdánál 3 nappal előbb szüretelhettek.

A hegymestereknek a dézsmaszedőkkel együtt kellett járniuk, ha ez alkalommal eldugott bort találtak, annak 1/3 része őket illette meg.

A szőlőben a nyulászat tilos volt. A tolvajlás a szőlőföld elvesztésével járt.

A szabályrendeletből az is kiderül, hogy a szőlőhegyi önkormányzat vezetője a hegymester volt, aki a hegyi tanáccsal

a földesúri rendelkezéseknek megfelelően irányította a szőlőhegy életét. Minden az Ő tudtával történhetett, a hatáskörét meg nem haladó ügyekben ítélkezési joggal rendelkezett. Szőlői után dézsmával nem tartozott. A hegy népe évente egy alkalommal gyűlést tartott, amelyen felolvasták az új rendelkezéseket, és ugyanitt szó esett a szőlőhegygel kapcsolatos főbb eseményekről. A hegygyűlés résztvevői új tisztségviselőket választottak, és megvitatásra kerültek a szőlőhegy rendjét veszélyeztető körülmények, vagy az új szolgálattevők (pl. szőlőpásztorok) tennivalói és ezek járandósága. A szőlőkre ügyelő pásztorokat hegyőrnek, kerülőnek és hegyvigyázónak is nevezték a 19. században. Az augusztus végétől szüret végéig tartó „őrszolgálatra” inkább idősebb és szegényebb férfiak vállalkoztak, némi gabonáért, borért vagy pénzfizetségért.

A szőlő önmagában nem nyújthatott megélhetést Úrhida földműveseinek, más földekhez (szántó, rét, legelő) a kisterjedelmű határban viszont nem juthattak. A létezéshez szükséges munkalehetőségeket főleg a napszám jelentette a szőlőhegy szegény sorsú szőlőműveseinek. Ilyen a szomszédos nagybirtokon és a tehetősebb szőlősgazdák földjein adódott. A szőlőnapszámosok közül a metszők, a kapások és a bujtók 10-15 krajcárt, kaptak naponta. A szőlőszedésnél alkalmazottak 5-

12 krajcárt kaptak napi bérként a 19. század végén. Az úrhidai rendelkezésekben nem esik róla szó, de a földesúr tulajdonát képező szőlőkre, ha azokat a földműves valamilyen oknál fogva nem művelte meg, a birtok ura azonnal rátette a kezét. Az elhanyagolt földek a földesúr tulajdonába kerültek vissza, aki ezekkel szabadon rendelkezett. A szőlőtulajdonos elhalálása esetén a család, vagy a utódok örökölték a szőlőföldet. Örökös nélkül azzal a földesúr rendelkezett. Ezzel kapcsolatos egy megyei gyűlésen elhangzott panasz, amelyet Kizling Erzsébet és Baumgartner Terézia nyújtott be a megyéhez 1832-ben. A beadvány szerint a székesfehérvári illetőségű Kizling Mária Úrhidán fekvő szőlőjét a nevezett személy halála után Széchenyi földesúr lefoglalta, pedig ez a föld az elhunyt leányait illette volna. Az ügy az úriszék elé került, a döntést nem ismerjük.

1828 májusában Bende János uradalmi ispán, Fister József, Mihályi József, Horváth Ferenc, Pap István, Maturek István, Osztroszki Mihály és Csepregi András hegymesterek, valamint Fejér József hegykerülő részvételével összeírást végeztek el az úrhidai és a pentelei birtokon. A vizsgálat során feljegyzésre került a gazdák szőlőföldterülete, amely nem számított az úrbéres tartományhoz. A jegyzőkönyv szerint Úrhida szőlőinek mértékét pozsonyi mérő-kapásban határozták meg. 1828-ban a pusztán 188 pozsonyi mérő volt a különböző illetőségű

jobbágyok és zsellérek szőlőterületének nagysága, és ez kb. 752 kapásnak felelt meg. 1 kapásnak vették általában azt a földterületet, amelyet 1 ember 1 nap alatt be tudott kapálni. Ezt helységenként 90-150 n.-öl között állapították meg. Az 1 pozsonyi mérő kb. 600 n.-öl földterületnek felelt meg. A szőlőhegyen 2262 urna bort jegyezték fel (1 urna= 54,3 liter), tehát az egy kapás szőlő termése kb. 3 urna bor lehetett. Az 1 urna bor árát Úrhidán 3 forint 36 krajcárban határozták meg. Az 1 kapás szőlő felásásáért 5 krajcár, a metszésért 9 kr., a kötözésért 9 kr., és a takarásért 15 kr. Járt a napszámosoknak.

A szőlőhegyen 265 gazda művelt különböző nagyságú szőlőterület, ezek közül csak 65 volt helybeli lakos. A földművelők többsége székesfehérvári illetőségű volt, rajtuk és a helybelieken kívül a környező települések lakói rendelkeztek még szőlőkkel Úrhidán 1828-ban.

A már említett 188 p. mérő szőlőterületből az úrhidaiak csak 38 p. mérő szőlőterületen gazdálkodhattak. Ez a 19 holdnyi föld nemigen lehetett elegendő a 65 házas zselléreknek. Más forrás szerint a helység határában fekvő szőlőterület megközelítette a 19. század elején az 500 holdat, de ennek többségét nem a helybeli, vagy környékbeli zsellérlakosság birtokolta. Ez a nagyobb földterület nem szerepel az 1828-as összeírásban. Az

említett 265 szőlőtulajdonosból a következő nagyságú földeken gazdálkodtak a helybeliek:

Antal József	2/8 p. m.	Juhos József	6/8 p. m.
Áts Ferenc	2/8 p. m.	Juhos Mihály	3/8 p. m.
Balogh János	7/8 p. m.	Kalauz József	
4/8 p. m.			
Bognár Ferenc	4/8 p. m.	Kardos György	
4/8 p. m.			
Bozsák György	3/8 p. m.	Karikás András	
1 2/8 p. m.			
Császár János	4/8 p. m.	Kaszás István	
1 p. m.			
Csepregi András	6/8 p. m.	Keresztes Péter	4/8 p. m.
Csudits János	3/8 p. m.	Kovács István	
2/8 p. m.			
Czentár Pál	1 4/8 p. m.	Kovács József	2/8
p. m.			
Felhősi József	2/8 p. m.	Kovács György	
5/8 p. m.			

Fister János p. m.	1 p. m.	Lukáts József	4/8
Fister József p. m.	6/8 p. m.	Magyar József	2/8
Finzler Mihály 3/8 p. m.	2/8 p. m.	Magyar István	
Gruber Lóránt p. m.	1 p. m.	Major József	3/8
Hajdina Ferenc p. m.	2/8 p. m.	Miháli József	6/8
Hegedüs János 1 p. m.	4/8 p. m.	Molnár András	
Hegedüs Pál p. m.	4/8 p. m.	Molnár Mihály	2/8
Hideg István p. m.	2/8 p. m.	Móricz József	3/8
Hideg János p. m.	4/8 p. m.	Nemes János	2/8
Hoffman György p. m.	4/8 p. m.	Nemes József	4/8

Hoffman József	6/8 p. m.	Németh István	
4/8 p. m.			
Horváth Ferenc	1 4/8 p. m.	Németh József	
4/8 p. m.			
Jankovits János	5/8 p. m.	Nyulassi István	4/8
p. m.			
Juhász András	6/8 p. m.	Pereczes István	3/8
p. m.			
Juhos Ferenc	6/8 p. m.	Pintér Pál	3/8
p. m.			
Pinke József	3/8 p. m.	Takáts József	7/8
p. m.			
Rada Ferenc	6/8 p. m.	Tóth József	4/8 p. m.
Ramsperger Mihály	1 2/8 p. m.	Udvardi József	3/8
p. m.			
Selmes Pál	2/8 p. m.	Üveges Pál	6/8 p. m.
Szabados József	4/8 p. m.	Vajland György	6/8
p. m.			
Száraz József	4/8 p. m.	Zerényi Sándor	
1 4/8 p. m.			

Szentes István
6/8 p. m.

4/8 p. m.   Zsinkó József

Szigeti József   4/8 p. m.

A sármelléki járáshoz tartozó Úrhidán 1818-ban Kapocsy Ferenc és ifj. Kósa Mihály nemeseket írták össze. Farádi Vörös Ferenc földesúr Sárpentelén lakott az összeírás idején. Az úrhidai illetőségű Kósa családok előzőleg Székesfehérváron szerepeltek. 1809 és 1821 között Kósa Mihály, valamint két fia, Mihály és István is feljegyzésre került 1809-ben.

Úrhida népessége 1820-ban 198 és 1836-ban 280 fő volt. 1838-ban a településen 61 zsellér családfőt, 148 nőt, 86 fiúgyermeket és 1 kézművest írtak össze. A puszta lakosságára minden időben a r, katolikus felekezet volt jellemző, csak elvétve fordult elő 1-1 református vagy evangélikus család a településen.

A katolikusokat Sárpentelén anyakönyvezték 1817 és 1946 között. Anyakönyvi kigyűjtés szerint az 1830-1835 közötti 6 évben Pentelén 32 úrhidai fiúgyermeket és 17 leánygyermeket kereszteltek, 6 pár kötött házasságot, és 82 elhunytat jegyeztek be.

Ebben az időben a következő úrhidai családfők olvashatók az egyházi anyakönyvekben:

Beke Ferenc, Boronyai Mihály, Császár Pál, Csudits Ignác, Czentár Pál, Fehér József, Galambos György, Hideg Ferenc, Hoffman István, Horváth György, Horváth József, Horváth Mihály, Juhász Ferenc, Juhász György, Juhász János, Kalauz Márton, Kaszás János, Károly József, Kesele András (kereskedő), Király József, Kiss Mihály, Kocsis János, Lukács János, Madár János, Máté János, Máté Mihály, Mohácsi József, Nagy István, Nagy József, Németh János, Nyakas András, Nyulassi Mihály, Pafkó István, Pajor János, Paksi Ferenc, Palotai Takács József, Pinke Jakab, Pohátsik Péter, Rada József, Silinger Ferenc, Silinger Mátyás, Szigethi Mihály, Takács Ferenc, Varga István és Zerényi József.

A névsorban nem szerepelnek azok, akiket már 1828-ban összeírtak. Az előző családfejek egy fő kivételével szőlősgazdák voltak, de ezek az 1828-as adólajstromban még nem fordulnak elő. Többségük új telepese lehetett, vagy más falu határában művelt szőlőket.

Úrhida népessége 1831-ben, a nagy kolerajárvány évében 292 volt. A településen a kolera következtében 23 személy betegedett meg, és 3 ember halt meg. Ugyanekkor Sárpentelén 21, Sárszentmihályon 39 és Nádasladányban 74 ember életét követelte a járvány. Az úrhidai betegeket egy Fritz nevű sárpentelei orvos kezelte 1831 augusztusában.

Kiss-féle ház

A község legrégebbi, és legmonumentálisabb magánháza, amely alatt egész pincerendszer húzódik. E fehér mészkőből készült félköríves bejáratú ajtajának ékkövén a pince építésének évszáma (1801) olvasható. Pincéjének belsejébe egy kb. 20 m hosszú, kb. 160 cm széles boltozott folyosó vezet. Ebből két terem (egykor vincellér lakások) és egy egykori lépcsőház nyílt, mely a házba vezetett. E hosszú folyosó a magas homlokzatú pincébe torkollik, melynek alapterülete kb. 8x8m innen nyílnak a pince oldalsó szárnyai.

Úrhida 1848 - 1945 között.

Az 1848–1849-es évek nagy eseményeinek úrhidai vonatkozásai nem ismertek előttünk. A Jellasics elleni népfelkelés meghirdetésére 1848. szeptember 20-án került sor Szabadbattyán környékének falvaiban. Szeptember 25-én az úrhidai hidat felszedtek, hogy a horvátok előre nyomulását ezzel is akadályozzák. Azt nem tudjuk, hogy a szabadságharc eseményeiben a szőlőhegy lakói közül vettek-e részt. A harci cselekményeket megelőző forradalmi változások, ezek közül a jobbágyrendszer megszüntetése, nem érintették az úrhidai szőlőművesek gazdasági függőségeit az 1848 utáni néhány évben. Az úrbéres viszonyok eltörlése a szőlőhegy lakóira nem vonatkozott, hiszen a szőlőtulajdonosok szolgáltatásait rögzítő telepítési szerződés nem számított közjoginak. Megmaradtak a tized és a különböző haszonbérletekből (malom, kocsma, mészárszék) fakadó szolgáltatási kötelezettségek. A dézsmaváltságra megyeszerte csak az 1850-es évek második felétől került sor, amikor a megváltással a szőlőművelők

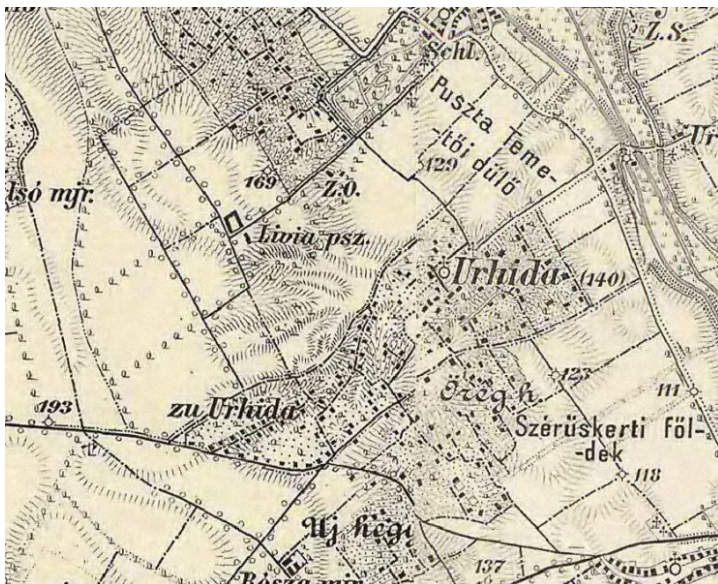
tulajdonába mehetett át a föld. A váltság összegét általában részletekben fizették meg az igénylők. Ha erre anyagi lehetőségük nem volt, úgy a szőlőkkel a birtokos szabadon rendelkezett.

A 19. század második felére erőteljesen meggyarapodott a település lélekszáma. Az 1850. évi népszámlálás szerint Úrhidán 133 ház állt, és a népesség száma 566 volt. A következőkben ez még tovább nőtt; 1869-ben 797, 1880-ban 861 és 1900-ban már 979 volt a falu lakossága. Továbbra is a r. katolikus felekezet

maradt a jellemző, az 1870. évben feljegyzett 797 lakosból 769 a katolikus, 24 a református, 4 az evangélikus felekezethez tartozott. A zsidók nem voltak jellemzők, bár 1890-ben megfordult egy ilyen kereskedő család Úrhidán.

A régi temetői kőkereszt, készült 1836-ban

III. katonai felmérés térképe (1869-1887)

Említettük már azt, hogy a szőlőhegy népe a megélhetés miatt napszámra kényszerült, ezt megerősíti egy 1869-ben feljegyzésre került adat. Eszerint a napszámosok száma 316 volt a faluban.

Úrhida 1873-ban a bodajki alsó járásban feküdt és egy helységnévtár szerint Sághegy és Öreg szőlőhegy tartozott határába. Ezt az utóbbi adatot megkérdőjelezi a kataszteri iratok, ezek szerint a két külterület Sárszentmihály határát képezte a 19. században.

A településen leginkább a szőke juhfarkú és a fehérbajor szőlőfajtát termesztették az 1860-as években. A feljegyzett 455 hold (1200 n. öles) szőlőterületen 6440 akó (1 akó=54,3 liter) bor termett, ez holdanként 14 akós termésátlagnak felelt meg. 1 akó úrhidai fehér bor értékét 4-5 forintban állapították meg. A szőlőhegyen Széchenyi gróf, egy Blattner és egy Linzer nevű szőlőbirtokos rendelkezett a legjobb pincékkel 1869-ben. Úrhida borpiaca Székesfehérvár volt a 19. század második felében.

Cziráký Béla gróf,

Fejér Megyei főispán

1884-1892

Cziráký Béla volt az első főispán, aki rendszeressé tette a hivatalvizsgálatokat a megyei hivatalok mellett a főszolgabírói hivatalokban és a községekben is. A gazdasági kérdések iránt is fogékony főispán az 1880-as évek közepétől támogatta azt a

küzdelmet, amelyet a filoxéra visszaszorítása érdekében a szakhatóságokkal együttműködve a törvényhatóságok és a fertőzéstől sújtott falvak szőlőművelői tettek. Szorgalmazta a helyi érdekű vasutak létesítését is, különösen a Székesfehérvár-Bicske és a Székesfehérvár-Sárbogárd közötti, a megyét észak-déli irányban átszelő és a fő vasútvonalakkal összekötő helyi érdekű vasúttársaság létesítését karolta fel. Fejér megyei tevékenységének egyik fő műve, a Székesfehérváron a megye költségén létesített korszerű lovassági laktanya. Az uralkodó gróf Cziráky Bélát, császári és királyi kamarást a közös Külügyminisztériumba miniszteri és udvari tanácsossá nevezte ki.

Az 1882. évi telekkönyv szerint a falu határának nagy részét szőlők foglalták el, amelyek közé itt-ott kisebb szántóterület ékelődött be. A forrás szerint Úrhidán 6 nagyobb dűlő; a Felső-Róna, Közép-Róna, Alsó-Róna, Köves-dűlő, Új szőlők és a Szent Mihályra dűlő feküdt az 1880-as években. Úrhida 1882. évi telekkönyve az a csaknem egyetlen, egységes és ránk maradt gazdasági dokumentum, a legtöbbet árulja el a 19. századi falu lakosságáról, területéről és gazdaságáról.

Összehasonlítva ezt a forrást az előző gazdasági iratok adataival, jelentős változást tapasztalhatunk. A szőlőművelés elsődlegessége továbbra is jellemző maradt, de a földterület

nagyobb része a helybeliek kezébe került a 19. század második felére. Úrhidán nagybirtok és középbirtok nem alakult ki a dézsmaváltság után, ezt a községhatár kiterjedelme nem tette lehetővé.

A sárszentmihályi Zichy Jenő gróf 1532 n. öl szőlőt a sárpentelei Széchenyi Dénes gróf 6054 n. öl szőlőt 328 n. ölon fekvő kőbányát, 3105 n. öl kertet, valamint 600 n. öl legelőt birtokolt Úrhida területén 1882-ben. Rajtuk kívül csak 2 székesfehérvári, 2 sárpentelei és 1-1 fő szabadbattyányi, illetve sárszentmihályi lakos számított szőlőbirtokosnak a település határában. A község birtokát 2600 n. öl rét képezte a Köves-dűlőben. A helybeliek a következő nagyságú szőlőtelteken gazdálkodtak 1882-ben:

Felső-Rónán:

Ács Ferenc – 2748 n. öl, Arany Imre – 2692 n. öl, Bakos Mihály – 1882 n. öl, Domján János – 2132 n. öl, Farkas János – 1206 n. öl, Göbölös János – 961 n. öl, Horváth János – 1278 n. öl, Horváth Jánosné – 2552 n. öl, Horváth Sándor – 1105 n. öl, Jánosi Mihály – 1175 n. öl, Kalocsa Jánosné - 986 n. öl, Kiss Imre – 1310 n. öl, Kósa András – 2294 n. öl, Kovács János – 1600 n. öl, Magyar Istvánné – 2563 n. öl, Mészáros István – 2595 n. öl, Molnár József – 286 n. öl, Nyulassi András – 1333 n. öl, Palkovics József – 1145 n. öl, Peczkó István – 1465 n. öl,

Pintér Mihály – 1196 n. öl, Rada Jánosné – 1121 n. öl, Sas Ignác – 2595 n. öl, Sulák József – 1356 n. öl, Szabó Ferenc – 1233 n. öl, Szabó Ferencné – 2475 n. öl, Szabó Józsefné – 1195 n. öl, Szajkó György – 900 n. öl, Tepleczki István – 1018 n. öl, Tüke Pál – 1100 n. öl, Varga Ferenc – 2123 n. öl, Vidi Antal – 2483 n. öl és Zerényi Ferenc 2428 n. öl.

Közép-Rónán:

Ács Ferenc – 1692 n. öl, Bakos Mihály – 1893 n. öl, Csörgő Mihály – 1730 n. öl, Farkas János – 2012 n. öl, Hartván István – 889 n. öl, Horváth János – 2001 n. öl, ifj. Horváth János 1052 n. öl, Kovács Mihályné – 1670 n. öl, Kulifay István – 3170 n. öl, Magyar István – 845 n. öl, Mészáros Istvánné 2056 n. öl, Mohácsi József – 1913 n. öl, Molnár Istvánné – 869,

Molnár József – 3563 n. öl, Németh István – 1680 n. öl, Németh Istvánné – 940 n. öl, Pafkó János – 1040 n. öl, Pajor Józsefné – 2157 n. öl, Peczkó István – 1051 n. öl, Peczkó Julianna – 849 n. öl, Szabó Ferenc – 489 n. öl, Tüke Pál – 840 n. öl, és Vidi Antal – 897 n. öl.

Alsó-Rónán:

Álföldi Ignác – 1836 n. öl, Gazdag Józsefné – 1466 n. öl, ifj. Gazdag Józsefné – 660 n. öl, Hagendonner Anna – 1387 n. öl, Horváth György – 1357 n. öl, Horváth Imréné – 1526 n. öl, Jánosi István – 1665 n. öl, Király József – 1223 n. öl, Kovács András 1181 n. öl, Kuncz Mihályné – 2133 n. öl, Lencsés Ferenc – 1742 n. öl, Pereczes Ferenc – 2852 n. öl, Silinger József – 1853 n. öl, Szabados György – 1159 n. öl, Vajlond József – 1510 n. öl, Varga Jánosné – 748 n. öl és Zsabka Ignác – 1368 n. öl.

Köves-dűlőben:

Árokai Józsefné – 7913 n. öl, Balasics István – 1046 n. öl, Bódizs György – 3498 n. öl, Borszuk János – 2582 n. öl, Csigi Jánosné 317 n. öl, Csiszár István – 1402 n. öl, ifj Csiszár István – 1283 n. öl, Elhardt Józsefné – 1096 n. öl, Espár István – 967 n. öl, Fehér József – 3238 n. öl, Fekete Iván – 1880 n. öl, Fekete Mihály – 872 n. öl, Fekete Pál – 14370 és 748 n. öl szántó, Fodor Istvánné 821 n. öl, Fodor József – 521 és 963 n. öl szántó, Fodor katalin – 1650 n. öl, Füki Jánosné – 784 és 317 n. öl szántó, Gazdag Pál 4353 n. öl, Gebhardt Pál – 2240 n. öl, Grán Frigyes – 2176 n. öl, Hagendonner Karolin – 2360 n. öl, Halász József – 991 és 183 n. öl szántó, Halász Józsefné – 3230 n. öl, Harangozó Mihály – 1455 n. öl, Hartmann József – 922 n. öl, Hartván Jakabné – 1807 n. öl, Hegedűs István – 1313

n. ö, Hegedűs József – 3143 n. ö, Heltai István – 1805 n. ö, Hideg István – 2390 n. ö, Hoffmann István – 1035 n. ö, ifj. Hofmann István – 935 n. ö, Hopka István – 1072 n. ö, Horváth István – 388 és 797 n. ö szántó, Horváth János – 1840 n. ö, Jánosi János – 966 n. ö, Jánosi Pál – 1077 n. ö, Juhász Istvánné – 1685 n. ö, Illés József – 665 n. ö, Kanász István – 71 és 1263 n. ö, Karikás András – 2. kat. hold és 756 n. ö szántó, Király József 2476 n. ö, Kiss Jánosné 1576 n. ö, Kiss József 534 n. ö, Kod Jánosné 1968 n. ö, Kompaktor Gergely 1250 n. ö, Kósa Istvánné 1115 n. ö, Kósa József – 1065 n. ö, Sánta Kósa József – 1677 n. ö, Kovács Imre – 2304 n. ö, Köröosztos Jakab – 3034 n. ö, Langmár András – 1341 n. ö, Lencsés Jánosné – 1771 n. ö, Lőrincz József – 1103 n. ö, ifj. Magyar István – 1509 n. ö, Magyar Jánosné – 858 n. ö, Magyar József – 1017 n. ö, Makk Mihály – 1787 n. ö, Matusek Katalin – 1088 n. ö, Márkus Antal – 4275 n. ö, Máté András – 1028 n. ö, Mesár Jánosné – 1069 n. ö, Mészáros József – 2780 n. ö, Forintos Miháli János – 899 n. ö, Miháli Józsefné – 572 és 616 n. ö szántó, Nagy Boldizsár – 1403 n. ö, Nagy Józsefné – 919 n. ö, Pafkó János – 965 n. ö, Pajor Pálné – 1251 n. ö, Pallag Bozsák János – 1100 n. ö, Papp János – 1654 n. ö, Parti Ferenc – 3870 n. ö, Pauer István – 3752 n. ö, ifj. Pintér József – 1887 n. ö, Pintér Mihály – 2418 n. ö, Pintér Pálné – 1245 n. ö, Rada János – 2261 n. ö, Rada Pál – 415 n. ö, Réti János –

1190 n. öl, Rivnyák József – 1019 n. öl, Rózsa István – 2001 n. öl, Sarvajcz András – 176 és 886 n. öl szántó, Sági István – 1276 n. öl, Schmidt Sándorné – 2934 n. öl, Selymes István – 826 n. öl, Silinger József – 1268 n. öl, Sulák György – 1033 n. öl, Szabó János kőműves – 846 n. öl, Szántó József – 1555 n. öl, Szücs István – 1121 n. öl, Takáts András – 729 n. öl, Takács András 1243 n. öl, Tepleczki József – 2523 n. öl, Tüke János – 1240 n. öl, Udvardi István – 1970 n. öl, Varga Ferenc – 1568 n. öl, Varga Józsefné – 1268 n. öl, Veisz Jánosné – 2406 és 220 n. öl szántó, és Zaicz Aladár – 5205 n. öl.

Újszőlők-dűlőben:

Boros József – 2256 n. öl, Fodor József – 2126 n. öl, Hegedüs György – 1942 n. öl, Juhos Ferenc – 931 n. öl, Katics Mátyásné – 4055 n. öl, Kokály Ferenc – 7929 n. öl, Kósa József – 1070 n. öl, Krausz József – 2047 n. öl, Miskei Antal – 3879n. öl, Papp István – 1885 n. öl, Réder Ferencné – 1912 n. öl, és Zelke Kristóf – 6036 n. öl.

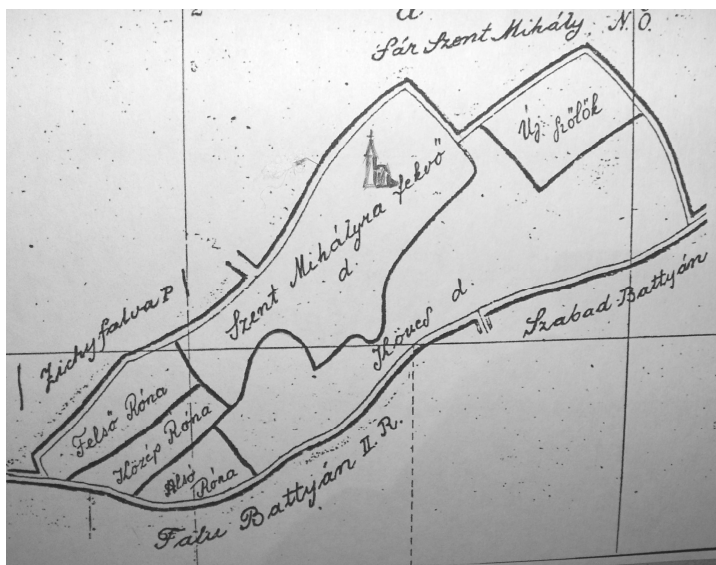
Szent Mihályra dűlőben:

Ablakos János – 1675 n. öl, Ablakos Mihályné – 1268 n. öl, Almási Ferenc – 3271 n. öl, Asser Jánosné – 2093 n. öl, Babotai Julianna – 989 n. öl, ifj Babotai Mihály – 2345 n. öl, Babotai Józsefné – 1558 n. öl, Bakos András – 1684 n. öl, Belák András – 1811 n. öl, Blatner Márton – 5902 n. öl, Dreissinger Miklós 2972 n. öl, Fekete Mihály – 1811 n. öl, Grüncsek János – 3855 n. öl, Hajdina György – 1371 n. öl, Hegedüs Ferenc – 1107 n. öl, Horváth András – 1701 n. öl, Horváth Boldizsár – 2533 n. öl, Horváth Ferenc – 1411 n. öl, ifj. Horváth Ferenc – 2102 n. öl, ifj. Horváth János – 1780 n. öl, Irtó János – 1577 n. öl, Jánosi György – 2658 n. öl, Jánosi Györgyné – 1512 n. öl, Jánosi István – 1016 n. öl, Juhos Ferenc – 2073 n. öl, ifj. Juhos Ferenc – 1227 n. öl, Juhos Józsefné – 2116 n. öl, Juhos Mihály – 1060 n. öl, Karikás András – 2315 n. öl, Király József – 1240 n. öl, Kiss Imre – 1939 n. öl, Varró Kiss József – 1707 n. öl, Kósa András – 2315 n. öl, Sánta Kósa József – 1788 n. öl, Langmár Józsefné – 890 n. öl, Lippert Ferenc – 4631 n. öl, Lőke Pál – 1128 n. öl, magyar András – 1064 n. öl, Magyar Jánosné – 992 n. öl, Máthé Mihály – 974 n. öl, Meggyeszei Gyuláné -2534 n. öl, Mihályi István – 2395 n. öl és 445 n. öl szántó, Miskei Jánosné – 967 n. öl, Mihácsi Ferenc – 2055 n. öl, Nagy Józsefné – 1776 n. öl, Nyikos András 1240 n. öl, Nyulassi Andrásné – 1454 n. öl, Pajor István – 1686 n. öl, Pafkó András – 1211 n. öl, Papp Ferenc – 2856 n. öl, Papp Katalin – 1532 n. öl, Pákozdi Antal – 5618 n. öl,

Pereczes Andrásné -1631 n. öl, Pereczes István – 1183 n. öl, Pereczes Istvánné – 1106 n. öl, Pereczes János – 2340 n. öl, Pintér István – 1313 n. öl, Pintér Istvánné – 2212 n. öl, Pintér József – 2560 n. öl, ifj. Pintér József – 3972 n. öl, Reiter Ferenc – 2901 n. öl, Silinger Györgyné – 1013 n. öl, Simon József – 3053 n. öl, Sulák Ferenc – 2025 n. öl, Szabó Ferenc – 3008 n. öl, Szabó János – 3206 n. öl, Szabó Kondor István 1474 n. öl, Tüke Istvánné – 1175 n. öl, Tüke János 1525 n. öl, Varga György – 1658 n. öl, Viniczai József – 726 n. öl, Viniczai Józsefné – 1812 n. öl, Vonyó Mártonné – 1108 n. öl, Zámbó Jánosné – 1963 n. öl és Zerényi Erzsébet – 1164 n. öl.

A felsorolt szőlőtulajdonosok közül Jánosi György – 4288 n. öl, Juhos Ferenc – 1230 n. öl, Kósa András – 2808 n. öl, Miháli József – 4637 n. öl és Szabó Ferenc – 2949 n. öl szántót művelt Sárszentmihály határában.

Úrhida térképe ezekben az időkben

Úrhida a sárszentmihályi körjegyzőséghez tartozott a 19. század második felében. A 960 lélekszámú kisközség határterülete 350 kat. hold 414 n. öl volt 1888-ban. Közigazgatását a 8 legtöbb adót fizetőből és a 8 választott tagból felálló képviselő-testület, valamint a községi elöljáróság látta el. Az utóbbihoz a bíró, a jegyző, a helyettesbíró (törvénybíró), 4 fő esküdt, a körorvos és a pénztárnok tartozott. Az elöljárósági tagok hivatalból vettek részt a képviselő testület munkájában. A körorvoson kívül 1 szülésznő látott el egészségügyi szolgálatot. A község szolgaszemélyzetét 1 kézbesítő, 1 kisbíró és 1 fő éjjeliőr alkotta. Mindezek kötelmeit

a községi szabályrendelet határozta meg. Eszerint a 3 évi időtartamra választott községi bíró volt az előjáróság vezetője, akinek a feladatai közé sok máson kívül a szegődményesek felfogadása, továbbá a kisebb polgári perekben eljárás tartozott. A jegyző hatásköre csaknem megegyezett a bíróéval. Intézkedési joga főleg gyám- és hagyatéki ügyekre terjedt ki, a községgel kapcsolatos minden nyilvántartás vele volt kapcsolatos. A törvénybíró az előjáróság vezetőjének távollétében annak hatáskörét vette át. Az éjjeliőr köteles volt a falut éjjel-nappal bejárni, a kocsmában a záróra betartását ellenőrizni és minden eseményről a bírónak jelentést tenni. Útvonalát szintén a bíró jelölte ki, folyamatos szolgálata télen este 9 órától reggel 5 óráig, nyáron 10 órától 4 óráig tartott. Ez volt az egyik szolgálat, amelyre nem szívesen jelentkeztek Úrhidán az 1910-1930-as években.

Kallós Ede: gróf Széchenyi Viktor (1917)

A bíró fizetését évi 60 forintban határozta meg az 1888. évi szabályrendelet. A jegyző 80, a körorvos 78, a pénztárnok 40, a szülésznő 25, a kisbíró 37, az éjjeliőr és a kézbesítő 25-25 forintot kapott. 1882 és 1915 között a következő személyeket választották meg előjárósági tagoknak: Babos József, Magyar István, Szabó Ferenc, Varga György, Hartván István majd Szántó Mihály (községi bírók), Tóth János, Arany Mihály és

Kovács János (jegyzők), Szabó Ferenc, Fehér István és Gazdag Pál (törvénybírók), Molnár József, Horváth János, Simon József és Peczkó György (közgyámok). A körorvos hetenként egyszer látogatott el a településre, évi fizetéséhez 104 forinttal járult hozzá a képviselő testület. 1891-től Tároly Gyula, 1896-tól Rieder Gyula és 1902-től Mentler Jenő körorvos látta el a betegeket. Ezek elhelyezésére egy községi betegszoba állt rendelkezésre, ahol időnként a magatehetetlen és egyedülálló helybeli szegények is helyet kaptak.

A községben szülésznői szolgálatot Papp Jánosné látott el. Tóth Istvánné bába Szabadbattyánból került Úrhidára, lakását 1904-ben Diószegi Károly kovácsnak adta a közigazgatási testület, a szülésznő pedig 40 korona lakbért kapott a lakás helyett.

A szülésznők fizetését az 500-1000 lakosú községekben évi 120 koronában határozta meg egy 1908. évi rendelet. Az úrhidai bába 60 korona készpénzt és lakást kapott. 1909-ben özvegy Kalauz Ferencnét alkalmazták szülésznőnek, akinek első szülések levezetésénél 4 K., a továbbiaknál 3 K. készpénz járt 1914 június 11-től Nagy Erzsébet lett a falu új bábája, akinek már évi 180 K fizetést állapított meg a képviselő-testület. Az alispán rendeletére a körorvosnak évi 600 K. lakbért, 1 K. nappali és 2 K. éjjeli látogatási díjat határoztak meg. A rendelésért nappal 80 fillért, éjjel 1,60 koronát kapott.

1913-ban a sárszentmihályi körorvosi székhelyet Szabadbattyánba tervezték áthelyezni, de a sárszentmihályiak és az úrhidaiak tiltakozására elállt ettől a felsőbb hatóság. Az Úrhidai előjáróság arra hivatkozott, hogy a község a körorvosnak a már említett fizetésen kívül 470 koronát ad majd útiátalányként és a Szabadbattyánhoz kapcsolás ezt az összeget nagyon megemelné.

Az előzőekben említett előjárósági tagokon kívül a következő személyek voltak tagjai a község képviselő-testületének 1882 és 1915 között: Bakos István, Cseh József, Fehér István, Fodor József, Gazdag Pál, Hegedüs József, Horváth János, Juhos Ferenc és György, Király József, Kiss Imre, Kőszegi György, Langmár András, Miháli József, Noll Ferenc, Pajor István, Peczkó Ferenc, György és István, Pintér Mihály, Silinger János, Simon József, Szabó János, Szántó Mihály, Tóth József, Unyi Mihály, Vidi Antal, Vinkler Herman és Zerényi Ferenc.

Apa és fia (gróf Széchényi Viktor és Zsigmond)   Apa és fia, a vadászok

1895-ben mezei csősznek Silinger Györgyöt fogadták fel 115 forint bérért, ezt a fizetést 135 forintra emelte a képviselő testület 1897-ben. Úrhida, mint a sárszentmihályi körjegyzőség kisközsége, a bodajki országgyűlési választókerülethez tartozott a századfordulón, képviselő-választóinak száma 1899-ben 12. 1902-ben 19 és 1913-ban 42 volt. Anyakönyvi székhelyéül Sárszentmihályt jelölték ki 1895-ben, ez időtől itt történt az úrhidaiak polgári anyakönyvezése. 1903. április 5-én Úrhidán népgyűlést tartottak. A mintegy 250 résztvevő előtt Czupor Ferenc székesfehérvári cipész és Pintér Károly kőműveslegény a szocialista eszmékről beszéltek. A gyűlésen jelen volt a járási

szolgabíró is és a rendre 14 csendőr ügyelt. Ugyancsak 1903-ból származik az a jelentés, amelyben a település súlyos közrendi problémáiról olvashatunk; Úrhidán az 1900-as évek elején napirenden voltak a verekedések és az éjszakai útonállások, a kocsmában gyakran véres összetűzésekre került sor, még az éjjeliőröknek is bántalmazásban volt részük időnként. A képviselő-testület Fejér Vármegye Közigazgatási Bizottságától egy csendőrkülönítmény felállítását kérte 1903 október 18-án. Ezek a közrendet sértő cselekmények a későbbiekben sem szűntek meg Úrhidán. A századfordulón ilyen súlyos gondok mellett a legkülönbélebb ügyek szerepeltek a közigazgatási testület közgyűlésein. 1895-ben a községi kovácműhelyt Markovits István vette bérbe 1 évre 40 forintért. 1904-ben a helyiséget Diószegi Károly bérelte 120 forint ellenében. Ugyanebben az évben Úrhida tagja lett a Sárszentmihályi Hitelszövetkezetnek. 1907-ben a főispán a tűzrendészeti rendeletek be nem tartása miatt fegyelmi vizsgálatot rendelt el a község elöljárósága ellen. Erre reagálva Úrhida képviselő testülete különböző tűzoltóeszközök beszerzését és szertár felépítését szorgalmazta. Gondot okozott viszont az, hogy a település kocsmaház, iskola és tanítói lakás építése miatt adóságokkal küszködik, más beruházásokra már nem tellett. A tűzbiztonság kérdése még az 1930-as években is napirenden maradt Úrhidán. Még 1883-ban a mészárszéket, az egyik

kocsmát és a pálinkaházi rétet Simon János és Peczkó István kapta bérbe évi 600 forintért. A bérleti díjat a nevezettek részletekben fizették be a községi pénztárba. A megegyezés szerint a bérlethez tartozó jégvermet a község hordatta tele, és a bérlők az orvosnak kötelesek voltak gyógyászati célokra jeget adni. 1898-ban ugyanezeket a haszonvételeket az árverésen Schäffer Kálmán sárszentmihályi lakos, majd 1902-ben Király Jánosné szerezte meg. Az előbbi személy évi 166 forintot, az utóbbi bérlő pedig 300 koronát volt köteles fizetni.

1907. szeptember 15-én a jegyző, a képviselő testület közgyűlésen beszámolt arról, hogy a község 2 közkútját tetemes költséggel hozták rendbe, ezért a kutakat használó lakosokat évi 2-2 korona vízdíj fizetésére kötelezze a testület. 1910-ben elfogadták a község húsvizsgálati szabályrendeletét. Eszerint az úrhidai közvágóhídon levágott minden szarvasmarha után 1,20 korona, a sertés, borjú és a juh után 10-10 fillér vágási díj volt szedhető. A vágóhídi biztos fizetése évi 70 korona volt, ezt a mészárosok fizették ki részére. 1903-ban a vicinális utakon végzett kétfogatú napszámért 4 K 40 fillért, az egyfogatú napszámért 2 K 20 fillért és a kézi napszámért 1 K-t fizetett a község.

Ugyanezeknek a közmunkáknak a napszámbére 20 K, 10 K és 2,40 K volt 1913-ban. Az utak feljavítására 1912-ben Batthyány

Lajos polgárdi kötőrőjéből 130 m³ követ igényelt a község és a bánya szekerenként 25 fillérért adta a kavicsot. 1893-ban Cseh István, Szűcs Szabó János és Kiss István betelepülteket a község elhagyására szólította fel az előjáróság, arra hivatkozva, hogy erkölcsi és vagyoni állapotukat nem igazolták. A község kötelékébe felvétel esetén a betelepültek vagyoni helyzetüktől függően 10-20 forint közötti letelepedési díjat voltak kötelesek fizetni 1888-tól. Akiknek évi adójuk nem érte el a 10 forintot, vagy adóval nem tartoztak, azok 5 forintot fizettek be a községi pénztárba. 1909 január 22-én a jegyző a közgyűlésen adta elő azt, hogy a községbe gyakran nemkívánatos elemek telepednek le, és ennek egy nagyobb összegű letelepedési díj kivetése szabna csak gátat. A képviselő testület ezt az összeget 100 koronában állapította meg.

A Fejér Megyei Gazdasági Egyesület 1913-ban téli kosárfonó tanfolyamot szervezett Úrhidán. A falu előjárósága arról tájékoztatta az egyesületet, hogy a tervezett tanfolyam nem fog sikerrel járni. A lakosság egész évben a szomszédos uradalmakban, vagy a polgárdi ipartelepen magas napszámbér mellett talál munkát, ezért aligha akadna jelentkező az egyesületi programra.

A befagyott Sárrét 1910 körül

1911-ben a Soproni Postaigazgatóság az úrhidai levélkihordó fizetéséhez hozzájárulást kért a községtől. A képviselő-testület 120 koronát szavazott meg erre a célra. 2 évvel később a község postaügynökség felállítását kérte az igazgatóságtól. Indoklásként felhozta azt, hogy a település lakóinak száma 1017-re nőtt. Ehhez számítható még Falubattyánhoz tartozó, de Úrhidával összeépült Öreghegy és Kishegy 441 főnyi lakossága, amelynek kézbesítési és feladási gondját oldaná meg egy helyi hivatal létesítése. 1914-ben olyan választ kaptak az úrhidaiak, hogy a Soproni Postaigazgatóság hajlandó ügynökséget felállítani, ha a község az Úrhida és Sárszentmihály közötti naponkénti gyalogpostát megszervezni. Ezt a képviselő testület nem fogadta el.

A település 376 kat. holdat kitevő határából 345 kat. hold volt termőterület 1909-ben. A múlt század végén jelentkező filoxéravész Úrhida szőlőinek nagy részét kipusztította, ennek következtében a szőlőterület rovására erősen megnőtt a szántóterület. Egy századeleji felmérés szerint a falu határában búzából 6 q, rozsból 7 q, árpából 6 q volt a holdankénti átlagtermés. A község rétjeit általában 6 évre adták ki bérletbe, évi 167 koronáért. A kevés rét ellenére megfelelő volt a község állatállományának száma. 1895-ben Úrhidán 160 szarvasmarhát, 83 lovat, 614 sertést, 2651 baromfit és 27 méhcsaládot, majd 1911-ben 150 szarvasmarhát, 85 lovat és 251 sertést jegyezték fel.

A település 979 lakosából 502 kereső és 477 fő eltartott volt 1900-ban. A keresők közül 477 dolgozott a mezőgazdaságban, 4 fő üzött valamilyen ipart, és 7 személy volt kereskedő. Az iparosok közül 2 kovács, 1 asztalos és 1 fő molnár szakmában dolgozott.

1914 októberében a hadbavonult úrhidai tartalékosok és a tényleges katonák családjainak segélyezésére 500 koronát szavazott meg a képviselő testület. A bevonultatottak számáról nincsenek adataink. 1916 szeptemberében 47 határmenti menekültet Sárszentmihályon helyeztek el, akinek ellátásáról a körjegyzőség falvainak kellett gondoskodnia. Úrhida a

túlkiadások 1/3-ad részét vállalta magára. 1914 és 1918 között a község öt esetben jegyzett hadikölcsönt 500-1000 korona összegben.

A háborúban a következők estek el: Albrecht Ignác, Erhardt István, Hegedűs István és Ferenc, Horváth József, Jánosi István, Jánosi János, Juhos Ferenc, Kalauz Pál, Karikás István, Király György, Keserű József, Langmár Ferenc, Mayer György, Palkovics Imre, Pajor Imre, Pallag János, Pallag József, Pápai József, Perczes Lajos, Perczes János, Rada János, Rada Mihály, Sulák József, Szabó János, Szabó József, Szabó Ferenc, Veisz József, Viniczay István és Unyi József.

A háború áldozatainak emlékére emlékmű felállítására történtek lépések az 1920-as években. 1924-ben több képviselő-testületi közgyűlésen szó esett arról, hogy a háborúban elesettek emlékét kész a község megörökíteni, de a rossz gabonatermés és a katasztrofális bortermés miatt erre anyagi lehetősége nem volt. A továbbiakban ez a téma lekerült a napirendről.

1919-ben a Tanácsköztársaság kikiáltásával Úrhidán is megalakult a munkástanács. Tagjaivá Dula Mihályt, Jánosi Józsefet, Gazdag Pált, Hujber Ferencet, Jelinger Imrét, Magyar Jánost, Langmár Istvánt, Nyakas Györgyöt, Peczkó Ferencet, Peczkó Györgyöt és Zerényi Pált választották meg. A felsoroltak

közül Peczkó György tagja lett a székesfehérvári járás Munkás-Katona és Földművestanács Intéző Bizottságának is.

Úrhida lélekszáma 1920-1940 között 920 és 975 között váltakozott. 1920 és 1930 között 146 gyermek született, 36 pár kötött házasságot és 84 ember halt meg.

A lakosság többsége a mezőgazdaságból élt. 1931-ben 116 mezőgazdasági földmunkást és 146 ellátatlant jegyeztek fel a településen. A törpebirtokosok száma 30 volt ebben az évben. A Népjóléti Minisztérium „nyomorenyhítő akciója” során a község segélybizottságának 2 gyermekruhát és 3 pár gyermekcipőt (!) küldött 1930-ban.

A képviselő testület 16 családfenntartót, illetve magatehetetlen személyt nyilvánított segélyre szorulóknak 1932-ben. Ezeknek némi lisztet, tűzifát, ruhát és cipőt juttatott. A megélhetési gondokat a község kis határterülete okozta leginkább. Ezt a helyzetet az sem változtatta meg lényegesen, hogy az első világháborút követően földosztásra került sor. A képviselő-testület 1919 végén, főleg a község katonaviselt, szegényebb sorsú, valamint hadirokkant és hadiözvegy lakói részére, a szomszédos nagyuradalmakból egy évi bérletre néhány száz holdat igényelt. A számbajöhető uradalmak Batthyány Lajos gróf, Széchenyi Viktor gróf és Blau Andor nagybirtokát képezték. A tárgyalás nem vezetett eredményre, egyedül Széchenyi gróf volt

hajlandó 80 kat. hold uradalmi tengeri vetést részes művelésre átengedni. A nagyatádi földreform során Úrhida lakói 44 házhelyet igényeltek Blau Arnold somlyópusztai birtokából, aki holdanként 24 ezer koronát kért az ingatlanért. Ezt az árat a képviselő testület soknak tartotta, arra hivatkozva, hogy a település lakossága kizárólag szegény sorsú és vagyontalan földmunkásokból áll, akik napszámkeresetből tartják fenn magukat. Úrhidán 261 család 780 kat. földet, ezenkívül 200 kat. hold legelőt igényelt 1920-ban. 1923-ban a község rétjeit évi 750 kg búzáért adták ki bérletbe. 3 évvel később a bérletet Kiss József szerezte meg 3 q búza ellenében. A képviselő testület azért határozta meg ilyen méltányosan a bérleti díjat, mert a bérlő köztenyésztes céljára bikát tartott, így a község állatait nem kellett fedeztetés céljából a szomszédos községbe vezetni.

A földreform során Blau Arnold szabadbattyáni birtokából a megváltott szántó ingatlanok a következőképpen kerültek kiosztásra 1926-ban:

- 17 hadirokkant részére	32 kat. hold	618 n. öl
- 8 hadiözveggy, illetve árva részére	9 kat. hold	1438 n. öl
- 84 földnélkülinek	137 kat. hold	1583 n. öl

- 91 törpebirtokosnak	200 kat. hold	104 n. öl
- 2 közalkalmazott részére	1 kat. hold	360 n. öl
- A r. kat. egyháznak	9 kat. hold	1283 n. öl
- Az ismétlő iskola részére		1568 n. öl
- Községi legelőnek	25 kat. hold	849 n. öl
(Összesen:	469 kat. hold	809 n. öl

A Batthyány Lajos úrhidai birtokából juttatott ingatlanok:

- 4 hadirokkantnak	3 kat. hold	717 n. öl
- 2 hadiözveggy részére	2 kat. hold	37 n. öl
- 19 földnélkülinek	19 kat. hold	121 n. öl
- 2 törpebirtokosnak	2 kat. hold	1355 n. öl
- A község, levente-gyakorlótér céljára	1 kat. hold	69 n. öl

Batthyány gróf köves dűlői birtokából összesen 28 kat. hold 1033 n. öl terület került kiosztásra

A Blau-féle birtokból juttatott 469 kat. hold Szabadbattyán határában feküdt, ezért a község erre a vadászati jogát továbbra is fenntartotta.

A földreform után Úrhida község közel 50 kat. hold legelővel rendelkezett, amelyhez nagy reményeket fűzött a falu vezetése. A képviselő-testület 1926-ban 400 n. ölekre osztva kívánta a földigénylők között felosztani, végül a legelőt egy tagban a legeltetési társulat vette használatba 1933-ban.

A közbeeső időben gabonával vetették be a területet, majd az újrafüvesítés után a szénatermését évi 4843 pengőért bérbe adták. 1929-ben a Szabadbattyán határából kiosztott 642 kat. hold földterület Úrhidához csatolását kérte a község, de ezt a Fejér Vármegyei Telekkönyvi Közigazgatási Bizottság elutasította. 1931-ben nagy örömmel fogadta Úrhida előljárósága az alispánnak azt a rendeletét, amely a község határához különböző területeket csatoltatott. Eszerint az úrhidai határ része lett a Batthyány-birtokból 170 kat. hold és ezzel együtt a

földreform során juttatott 642 kat. holdnyi terület. A falu határa ezzel 1060 kat. holdra nőtt.

Az Úrhidai Legeltetési Társulat 1933-ban alakult meg, és kezdetben 77 taggal működött. Földállományát a községtől átvett 48 kat. hold terület képezte, amelynek nagyobb részét szarvasmarha-legelőként hasznosította az 1930-as években. Később a területből 2000 n. öl sertéslegelőt választottak le. A társulat vagyonához ezen kívül 1 pásztorház és 1 bikaistálló tartozott. A 77 tagú egyesület vezetői az elnök, a gazda, a pénztáros és a jegyző voltak, akik a választmánnyal együtt intézték a társulat ügyeit.

A tagok jogait és kötelezettségeit az alapszabály határozta meg. Ebben az előzőkön kívül a következők voltak lefektetve; A mézszárosok és a hentesek levágásra szánt állatait a közös legelőre tilos volt kihajtani, ezen legfeljebb 100 állatot volt szabad legeltetni. A pásztor konvenciója 1200 n.-öl terület volt, amely a legeltetési társulat közös földvagyonából került kimérésre. A tagok kötelesek voltak időnként különböző közös munkák (pl.: a legelő tavaszi boronálása) elvégzésére.

A település állatállománya a következőként alakult 1935 és 1942 között:

	Szarvasmarha		Ló	Sertés	Baromfi	
	Méhcsalád					
1935-ben	190	118	645		1145	18
1942-ben	466	189	190		?	?

Az összeírás nem tartalmazza a község juhállományát, pedig ilyenekkel is rendelkezett néhány család.

Szabadsághegyi kőkereszt

Az újonnan Úrhidához csatolt területen, a Szabadsághegyen vaskerítéssel és kapuval körülvett fehér mészkő kereszt áll. A kereszten ezüstre festett öntöttvas korpust láthatunk, mely fölé ugyancsak öntöttvas „INRI” felirat olvasható. Talpazatán állításának évszáma mellett, a

felújításának dátuma szerepel, ami a Rózsahegyi család, Balogh József, (Kolozsvár) Jánosi István, Kismartoni Lajos, és Majoros Istvánnak köszönhető.

„Imádunk Krisztus
és áldunk Téged mert a
Te Szent Kereszted által
Meváltottad a világot.
A Mi Jézus Urunknak
Szeretettel,
állították Úrhida lakói.

1899”

2004

A művelhető földterület gyarapodása ellenére a megélhetési gondok voltak jellemzők 1910-1940 között. A saját földeken kívül a szomszédos közép- és nagybirtokon akadt napszám, vagy részes munka helyi családoknak. Rendszeresen megtalálhatók voltak az úrhidaiak Szabadbattyánban, Sárszentmihályon és

Sárpentelén, mindenütt, ahol valamilyen munkalehetőség adódott. Gyújtóban és felső-Somlyóban „hónaposságra” jelentkeztek rendszerint, itt tavasztól ősziig a szezonmunkák jelentettek keresetet gyermeknek és felnőttnek egyaránt.

Nyaranta a részes aratás és cséplés csökkentette némileg a megélhetési gondokat. Alkalmazást kínáltak ugyan a megyeszékhely, Polgárdi és Inota ipartelepei is, de a földműveléshez ragaszkodó falusiak elvétve vállaltak munkát ezekben az üzemekben. Egy 1932-es feljegyzés szerint a községben a következő személyek foglalkoztak iparral, vagy kereskedéssel:

Németh József (asztalos), Pintér Ferenc, Varga István (cipészek), Hideg István (hentes és mészáros), Juhász János és István, Juhos István, Németh József és Peczkó János (cséplőtulajdonosok). Gazdag Pál és Hideg István (kocsmárosok). Kalmár Rozália és Kulíai Jánosné (baromfikereskedők), Hideg István (vegyeskereskedő), Császár József és Simon József (marhakereskedők).

1922-ben Úrhida a móri országgyűlési választókerülethez tartozott és képviselőválasztóinak száma 60-ra nőtt. Az 1920-1930-as években a következő személyek töltötték be előjárói tisztségeket a településen: Németh József, Peczkó György és Császár József (községi bírok), Tóth József és Simon András

(törvénybírók), Molnár János és Dula Mihály (közgyámok). 1934-ben Juhos Józsefet, Horváth Jánost, Peczkó Jánost és Pereczes Józsefet választották meg községi esküdteknek. Még 1922-ben a sárszentmihályi körjegyzőség egy írnoki állást szervezett a jegyzői munkák felszaporodása miatt. Az írnok évi 1800 korona fizetésének 1/3-ad részét Úrhida község vállalta magára.

1916-ban a közgyűlés határozata a községi kocsmát házi kezelésbe vette és itt „iccésnek” (kimérőnek) Kovács Lajost alkalmazta. A csapos az eladott bor hektoliterje után 80 fillér, a sör után 50 fillér, az égetett szeszek után 10 korona jutalékot kapott. A kiszolgált ételek és a szódavíz bevételével teljes egészében rendelkezett, mert ezek beszerzéséről ő gondoskodott, 1919-ben a kocsmát Hartvan József vette bérbe 3 évi időre. 1923-ban a képviselő testület úgy döntött, hogy a kocsmát épületét községházzá alakítja át. Addig erre a célra Széchenyi Viktor gróftól béreltek házat, de ezt a bérletet korábban felmondták. Itt jegyezzük meg azt, hogy Úrhida képviselő-testületi jegyzőkönyveiben leggyakrabban a kocsmáügyekről olvashatunk, mert a kimérő jelentette a község fő haszonvételeinek egyikét a 20. század első felében. Hasonlóan nagyobb bevételi forrásnak számított korábban a szeszfőzde, amelyért a mindenkori bíró volt felelős. Az első világháború alatt a kincstár a pálinkafőzdet lefoglalta, de a

berendezés elszállításra nem került sor. A kifőzde 1918 és 1935 között különböző technikai problémák miatt nem üzemelt. Alkalmanként némi kazánhasználati díj lefizetése ellenében főztek ugyan a gazdák, de ez a bevétel szempontjából nem volt jelentős.

1925-ben az italkimérők borfogyasztási adója 8 aranyfillér volt, a termelők pedig a bejelentett bortermelésük 1/5 részével tartoztak. Mivel a bor értékesítése gondot okozott a község vezetőinek, a képviselő testület azt a határozatot hozta, hogy a gazdák nem természetben, hanem pénzben fizessék be a boradót. A gazdák viszont a fizetéseképtelenségre hivatkozva a természetbeni adózáshoz ragaszkodtak.

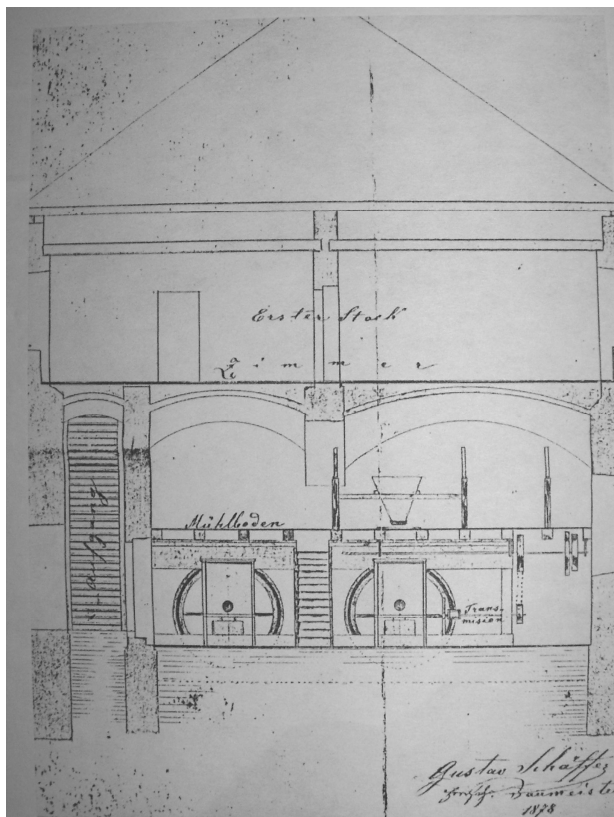
A régi temető sírkövei napjainkban

1920-ban az egyházközség új temető létesítését kérte a község közigazgatási testületétől. A kérvényezők szerint a régi temető megtelt és egyébként is távol esett a falutól. Az új temetőben 1923-ban helyeztek először örök nyugalomra elhunytakat. 1928-ban az egykori temető deszkából készült hullaháza lebontásra került, és a képviselőtestület egy szilárd építőanyagú hullaház felállítására utasította az elöljáróságot. A régi temetkezési helyet sűrű bozótos takarja a szem elől. Az idő által megviselt sírkövek egy részének feliratai még olvashatók, és áll még a főkereszt, amelyen az 1836-os év a felállításának idejéről tanúskodik.

1927-ben ismét a községi utak állapota szerepelt napirenden. A február 3-i közgyűlésen a képviselő testület az Új szőlők-dűlő és a törvényhatósági út közötti bekötő vicinális rendbehozatalát határozta el. 1925-ben a testület a tűzoltófecskendőnek és más tűzoltó felszereléseknek a községi istállóban elhelyezésre utasította az illetékeseket. A tűzoltóparancsnoknak Bartal Károly tanítót, szakaszparancsnoknak Horváth Jánost nevezték ki. 1933-ban az úrhidai önkéntes tűzoltóság 230 pengőért új tűzoltófecskendőt szerzett be. Az összegből 115 pengőt bálók rendezéséből teremtették elő.

1929-ben az előljáráóság Pallag József kútásót egy 150-160 cm átmérőjű kút készítésével bízta meg. A község legelőjén létesített kutat betonkávával és vályúval látták el.

Az úrhidai malom rajza 1878-ból

A falu egyetlen ipari létesítményének a vízimalom számított, amelynek molnára Cságoly István volt 1937-ben. A község villamosításáról 1938-ban tárgyalt a közgyűlés. A képviselőtestület a Fejér vármegyei Villamos Rt.-nek adott megbízást, hogy a településen vezetékhálózatot kiépítsen. A község közvilágításra évi 248 pengő befizetésére kötelezte

magát, aminek fejében 2 egész éjjel égő és 3 db fél éjjel égő lámpa üzemeltetésére jogosult.

1931-es feljegyzés szerint Úrhidán az Önkéntes Tűzoltó Egyesületen kívül a Levente Egyesület és a Polgári Lövészegyesület működött. Mindhárom egyesület vezetője Bartal Károly tanító volt az 1930-as évek elején. A Levente Egyesület 1926-ban alakult, támogatására a képviselő-testület 100 aranykoronát szavazott meg. Az egyesület 1926. február 13-i alakuló gyűlésen elnöknek Németh Józsefet, alelnöknek Hideg Istvánt választották meg 3 évi időtartamra. A Polgári Lövészegyesület megalakítására 1930. május 29-én került sor, elnökévé Szabó Istvánt, titkárává Bartal Károlyt választották.

1922-ben Klausz Ferencné, majd 1927-től hosszú időn át Szabó Mihályné látott el szülésznői szolgálatot. Az utóbbi évben Meggyesi József volt a falu körorvosa. Ugyancsak 1927-ben, a főszolgabíró rendeletére az állatorvosi kör székhelyéül Nádasdladányt jelölték ki, és ehhez csatolták Úrhidát is.

A község képviselő-testülete a nagy távolságra hivatkozva tiltakozott ez ellen. 1927. június 14-én a körjegyző arról értesítette az elöljáróságot, hogy az alispán mentőkocsi beszerzése céljából 150 pengő alapítványi tagsági díj befizetésére hívta fel a vármegye községeinek figyelmét. A képviselő testület ezt megtagadta, azzal az indoklással, hogy

Úrhidán nincs telefon, amellyel a mentők hívhatók lennének. Másrészt Meggyesi József sárszentmihályi körorvos egy megállapodás szerint saját autóján szállítja Székesfehérvárra a súlyos betegeket.

A község lakóinak egészségügyi ellátását akadályozta az, hogy a szükséges gyógyszerek csak a megyeszékhelyről voltak beszerezhetők. 1922-ben Sárszentmihályon Medzibrodzski Ignác székesfehérvári és Wimmer Vilmos nádasdladányi gyógyszerészek fiókgyógyszertárat kívántak felállítani. Úrhida lakói örömmel fogadták a kezdeményezést, de ez csak terv maradt egyelőre. 1926-ban szó esett egy szabadbattyáni gyógyszertár felállításáról is, ezt már nem fogadták nagy lelkesedéssel a településen. Végül is megoldódott a gond, mert Sárszentmihályon Wimmer Vilmosné gyógyszertárat nyitott 1935-ben.

1928-ban az alispán rendelete évi 300 pengőben határozta meg a községi bábák fizetését. 1938-ban az úrhidai szülésznő 10 pengő látogatási díjat kapott, de ezért 10 napon át kellett látogatni a beteget a születést követően.

Az új híd építése

A rendezetlen Sárvízen hosszú cölöpözött fahíd állhatott. Az I. katonai felmérés idején a vízfolyás szigetei miatt három híd állt Úrhidánál.

A fahidak fenntartása állandó javítást igényelt, ezért, amikor technikai lehetőség adódott: 1883-ban vastartós híd épült az akkor Nádor-csatornának nevezett, már rendezett vízfolyáson. A vízrendezés során (első ütem 1825-ben készült el) a Sárvízzel párhuzamosan Malomcsatorna épült, így minden Sárvíz-átkelőnél két híd van ma is.

Az acélfőtartós híd 1938-ban

A II. világháborúban ezt a hidat is felrobbantották, az újjáépítés 1949-ben 14 m nyílású acéltartós, vasbeton lemezzel együttdolgozó felszerkezettel történt. Az újjáépítés terveit a KPM V.2 Hidosztálya készítette, az építést a Mélyépítő és Mélyfúró NV végezte.

1973-ban új híd építése azért volt indokolt, mert a Sárvíz mederkialakítását a meglévő híd állapota és alapozása nem tette lehetővé. Az új híd a régi híd helyén épült, nagyobb nyílással, kéttámaszú felsőpályás, kétfőtartós, vasbeton szerkezettel.

Temetői kereszt

Az új úrhidai temetőben a felújított temetőkápolna mellett fehér mészkőből faragott kereszt áll. Mészkőből faragott korpusz felett „INRI” felirat látható, alatta műkőből készített széttárt karú, földgömbön álló,

lábával kígyót taposó Mária szobor áll. Talpazatának felirata egyben állításának évszámát is elárulja:

„Én vagyok

A feltámadás és az élet

Aki énbennem hisz

Ha meghalt is élni fog

Én föltámasztom őt

Az utolsó napon

Szt. János ev.11.15. és 6.70.

Emeltetett az

1922.évben”

A Mária szobor mindenképpen másodlagosan került a helyére. Nem is erre a célra készült: a földgömbön a kísértés kígyójára taposó Mária alak a mennybevétel és az eredeti bűn nélkül való Istenanya győzelmét jelképezi a halál és a bűn fölött. Mint ilyen nem a bánatos Madonna alakját, hanem inkább a Mennybevételt, illetve a Szeplőtlen fogantatást szimbolizálja.

Az úrhidai egyház története

1781-ben nem kis eseményre került sor a benépesedett szőlőhegyen. Vörös Zsigmond földesúr támogatásával egy kápolnát építettek a település közepén, amelyet kör alakú zárt folyosóval vettek körül. A templom avatásáról a kórus felső peremén elhelyezett írás szólt. E szerint az épületet Sellyei Nagy Ignác székesfehérvári püspök egyházkormányzása idején a Szent Kereszt tiszteletére Farádi Vörös Zsigmond vármegyei alispán emeltette, és 1781-ben Szabó József székesfehérvári alesperes áldotta meg. Miután az alapító 1785-ben elhalálozott, holttestét végrendeletének megfelelően ebben a kápolnában temették el.

A földesúr címerét a templom oldalfalában helyezték el, alatta a következő írás volt olvasható az épület lebontásáig:

„Itt nyugszik Farádi Vörös Zsigmond.

Barátom tégy róla istenes megemlékezést,

és gondold meg, hogy ma neki,

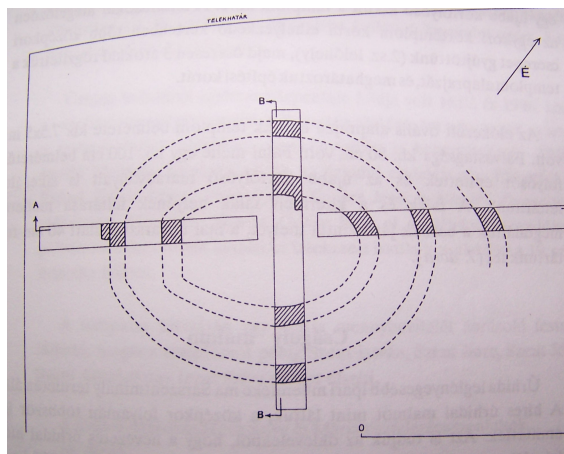
holnap neked leszen hasonló sorsod!

Meghalt, eltemették 1785 febr. 20.

A templom 1801-ben új tornyot kapott, majd ebben két harangot helyeztek el. Ezek közül az egyiket szintén Vörös földesúr készítette az úrhidaiaknak. A harangot Kochel Mihály öntötte Pesten 1781-ben Vörös Zsigmond megrendelésére. Mindezt a harang felirata igazolja.

A másik, 135 font súlyú harangot Millner Ferenc öntötte Budán 1806-ban. Egy évvel korábban a Vörös család egy kriptát építtetett a kápolnában, tisztelve ezzel az alapító emlékének. Úrhida egyházi vonatkozású történetéhez tartozik egy 1794-es esemény is. Ez évben a Fehérvárra vezető út mellett egy kőkeresztet állítottak fel, és ezt Bernard ferencesrendi pap szentelte fel ünnepélyes külsőségek között. Az 1800-as években az istentiszteleteket a pentelei pap biztosította Úrhidán. Egy 1818-as díjlevél szerint Pentele plébániája az úrhidai malomtól 12 mérő búzát és 24 mérő rozsot, a szőlőhegyről 15 urna bort kapott évente. A katolikus egyházközség első templomát 1914-ben lebontották, a helyét, így Vörös Zsigmond sírhelyét is, csak kevesen ismerik Úrhidán. Egyházmegyei leírásokban olvashatjuk, hogy az új templomot a régi kápolnára építették rá. Helyretéve ezt a téves adatot – az 1781-ben felszentelt régi templom a maitól északnyugatra, mintegy 300 m-re állt a Szent Mihályra –dűlőben.

A „kerek” templom ásatási alaprajza

A szőlőhegy régi kápolnájának 1904-ben megtörtént lebontása után új templom építése kezdődött meg a falu centrumában. Az anyagi fedezetet állami segélyből és a katolikus hívek adományából teremtték elő.

Az új templomot a Batthyány Lajos polgárdi gróf úrtól adományozott úrhidai 282. számú telekkönyvi betétben a I. 1, 2, 3. sor 298/2. 299, 300/1. helyrajzi számok alatt feltüntetett 542 négyszögölnyi területen kezdték építeni 1914. március havában. Az építést Langmár János székesfehérvári építőmester vállalta 27000 K-ért. A munka gyorsan ment, úgyhogy a hívek is megsokallták, mert a falaknak csak a két szélét rakták ki kőből, a

közepébe pedig talicskaszámra hordták a követ és a maltert. Ennek a lelkiismeretlen munkának meg is lett a szomorú következménye, mert 1914. május 19.-én virradóra, mikor a torony is készen volt már az első koszorúig, a főbejáratí rész leomlott. Emberéletben hála Istennek, nem esett kár, de annál nagyobb volt az anyagi kár. Mivel a bíróság megállapította, hogy a szerencsétlenség az építőmester hibájából történt, azért kötelezte őt a leomlott résznek újból való felépítésére. Közben kitört a világháború, Langmárnak be kellett vonulnia katonának, - a háború után pedig, hogy szabaduljon kötelezettségei alól / más építkezésnél is érték ugyanis hasonló kudarcok/ - öngyilkos lett. Így az egyházközség nem tudta behajtani az okozott kárt családján sem.

A háború után a pénzromlás miatt nem tudták tovább építeni a templomot, csak az 1929. szept. 24.-én tartott képviselőtestületi gyűlésen adták ki a kőművesmunkákat Kiss Károly és Lázár János székesfehérvári építőmestereknek 30.150 P. 99 fill.-ért. Ebben az árban a megállapodás szerint az anyagot is a vállalkozók adják, az egyházközség meglévő anyagát pedig napi áron vették át a vállalkozók. Az ácsmunkát Vanka Ferenc és Vanka György székesfehérvári ácsmesterek vállalták 5773 P-ért. Ezt az összeget az egyházközség hívei részint önkéntes adakozásból, másrészt pedig idegenben való gyűjtésből,

legnagyobbbrészt pedig adóalapon való kivetésből fizették ki. Így a templom 1930-ban már alkalmas lett istentisztelet tartására, és 1930. szept. 14.-én dr. Potyondi Imre kanonok, szemináriumi rektor benedikálta. A templom tornyát ekkor még nem tudták felépíteni. 1943-ban Ujcz István székesfehérvári építőmester vállalta felépítését 7690 P-ért, az ácsmunkát pedig Vanka György végezte 3646 P. –ért.

Az építkezés anyagilag igen megviselte az egyházközséget. Súlyos eladósodására vall egy 1933. évi jelentés, miszerint még 5086 pengő tartozása állt fenn. Ezzel kapcsolatban a község elöljáróságának fogalma sem volt, hogy miből egyenlíti ki. A felvett teljes kölcsönösszeg 28 ezer pengő volt, amelyhez a képviselő-testület a községi pénztárból 100-100 pengős segélyösszeget szavazott meg több esetben.

A szétlőtt templom a háború után.

Sajnos, a hívek nem sokáig örülhettek szép, új templomuknak, mert a második világháború pusztító vihara, mely 1944-ben érte el hazánkat, majdnem teljesen tönkretette a templomot. 1944. dec.21-én kapta a templom az első belövést, melyet szinte megszámlálhatatlan találat követett, úgyhogy a front után a torony majd egészében rommá lett, a templom tetőzete 90 % - ban megsérült, és a mennyezetnek egynegyed része beszakadt.

A háború befejeztével 1946. szeptemberében megkezdtek a templom újjáépítését. Legelőször is a tetőzetet kellett megcsináltatnunk, hogy legalább az eső ne essék, és a falazat kárt ne szenvedjen. Az ácsmunkát Borzas József polgári ácsmester vállalta két fiával, Józseffel és Lászlóval, 91400 P. – ért, továbbá 2 mázsa búzáért, 3 mázsa rozsért és 150 liter borér. A székesfehérvári Mikó József építőmesternél sikerült 4000 db palát venni november hónapban 1000000 P–ér, továbbá 21 mázsa búzáért és 24 mázsa morzsolt tengeriért. A felsorolt összegeket és terményeket mind az úrhidai és battyánhegyi hívek adták össze. Így karácsonyra már nem esett be az eső, de mivel hiányoztak a templom ablakai és a mennyezet beomlott része, a hívek sokat szenvedtek a tél folyamán a hidegtől és a szélről. 1946 nyarán 8 mázsa morzsolt kukoricáért vettek 10 m² üveget, s így sikerült a legfontosabb helyeken beüvegeztetni a templomot. 1947. szept. 28-án Aradi József székesfehérvári kőműves és ácsmesternek kiadták a torony ledőlt részének felfalazását, a torony pillérének felfalazását és a tetőszerkezet teljes átjavítását 7.174 Ft –ért. Az anyagot az egyházközség adta. A tetőszerkezet javítására azért volt szükség, mert 1945-ben sok bombasérült gerendát nem tudták kicserélni. A vállalt összeget és az anyagot az egyházközség gyűjtésből fedezte. Összegyűlt 7.899 Ft 20 fill., a VKM.-től segély címén kaptak 3.000 Ft-ot, és az amerikai A.C. –től kaptak használt ruhákat,

amelyeket 2.427 Ft. 50 fill.–ért árverezték el. Ebből az összegből kifizették a vállalkozót, megvették a szükséges anyagokat, és a még hiányzó ablakokat is beüvegeztették.

1948. decemberében Horváth János saját pénzéből megcsináltatta Kubik József helybeli asztalossal a főajtót, melynek berakását és a főbejárat bevakolását Marcell József helybeli kőműves végezte 600 Ft –ért.

Úrhida r. katolikus egyháza Sárpentele filiája volt 1817 és 1946 között. 1817-től Sárpentelelén történt az úrhidaiak egyházi anyakönyvezése, de a szabadbattyáni r. katolikus plébánia anyakönyveiben is továbbvezették a szőlőhegyi lakosok bejegyzését. Úrhidán 1946-tól lett önálló lelkeszség. Plébánosai ez évtől a következő személyek voltak: Visy Rafael (1946-), Rónai János (1959-), Vajk Gyula (1963-), Kovács Jenő (1968-) és Németh Ferenc (1976-). A r. katolikus egyház a Székesfehérvári Középső Espereskerülethez tartozott az 1950-es évektől.

Az úrhidai egyházközség képviselő-testülete 1960

Az úrhidai iskola története

Úrhidán egy római katolikus felekezeti iskola működött a 19. század második felétől. Az iskola megalakulásának pontos időpontját ugyan nem ismerjük, de egy 1841-es jelentés szerint a településen iskola még nem volt, ugyanígy a szomszédos Szentmihályon és Sághegy-pusztán sem.

1854-ben az úrhidaiak kérelmére a helytartó-tanács illetékes osztálya állást hirdetett meg, és az iskola építésének terheit a település lakói vállalták magukra, valószínűsíthetően egy régi házban sikerült helyet találni a mintegy 150 tanköteles

gyereknek. A tanítás megkezdésének idejéről nincsen adat, arról viszont tudunk, hogy az úrhidai római katolikus kántortanítói állás rövid időn belül megüresedett, amit Czvach Rudolf töltött be. Ő 1863-ban mondott le állásáról és kérte szabadon bocsátását. 1863-ban kelt kérelme szerint Hajas József tanító jelentkezett a megüresedett kántortanítói állásra, aki 1870-ben 84, 1871-ben 130 „oskola köteles” gyereket tanított.

1870-ben az úrhidai iskolát oly veszélyes állapotban találta a tanfelügyelő, hogy becsukatását szóval azonnal el is rendelte, miután félt, hogy véletlen rázkódás következtében összedől, ezért a falu elöljárói a Vallás és Közoktatási miniszter Úrhoz folyamodtak pénzügyi segítségért, valószínűsíthetően hiábavalóan.

1872-ben új pályázatot hirdettek meg, azzal a kikötéssel, hogy a helység lakói 365 forint készpénzfizetést, továbbá 2 öl tűzifát, szabad lakást és szüret után „borszedhetést” tudnak biztosítani az új tanítónak.

Az 1874-ben újra megüresedett állásra Hannos Antal az akkori kimutatások szerint Gyöngyösi születésű, 38 éves, „fáradhatatlan szorgalmú, buzgó és épületes kántori kellékekkel rendelkező, feddhetetlen politikai viselkedésű, példás erkölcsű, helyes tanmódú” pedagógus volt. 1877-ben a keze alatt 115 gyerek tanult Úrhidán.

1883 végén Lakner Mihály váltotta Hannos Antalt a kántortanítói állásban, aki 28 éves Sukorói születésű, Budapesten szerzett népiskolai tanítói oklevelet. 1884-es kimutatás szerint „példás erkölcsű, kitartó szorgalmú, ügyes tanmódú, józan politikai viseletű” tanítónak minősítették felvételekor.

1895 végétől már Forsner János volt az iskola tanítója, aki a 365 forintot kevesellve, fizetésemelést kért, mondván, hogy abból megélni nem tud. A képviselőtestület 50 forinttal emelte meg a 173 gyermeket tanító „oskolamester” bérét.

1898-tól az iskolaszék elnöke Schmidt Márton pentelei plébános lett. Az iskolaszék tanítóválasztásának jegyzőkönyvét már ő hitelesítette akkor, amikor Kovács Jánost úrhidai kántortanítóvá választották. A fennmaradt dokumentumok szerint ő volt az első úrhidai tanító, aki a leghosszabb ideig dolgozott kis falunkban, 32 éves korától haláláig, mintegy 27 évig (1898-1925-ig).

Az iskola vezetőjének a Püspök Úrhoz intézett, 1902-ben kelt kérelmében leírja az akkori háládatlan helyzetet és Kovács János tanítót jellemzi: „Az úrhidai iskolaszék már évek óta tapasztalja, hogy az iskola túlzsúfolt. Jelenleg a téli hónapokban 150-160 gyermek jön naponként, s daczára hogy a tanterem igen

nagy, sokaknak már nem jut hely a padokban. Ebből kifolyólag a tanító, ki különben igen buzgó szorgalmas ember, kötelességét lelkiismeretesen teljesíti, mégsem tud kellő eredményt fölmutatni, sőt kedvét veszti s azon gondolkodik, hogy itt hagyja ezen terhes állást.”¹⁸.1902-ben Kovács János már 198 gyermeket tanított. Az utóbbi személy több mint 20 évig dolgozott a településen, és az iskolai oktatás mellett tevékenyen részt vett a község kulturális életében. Síremléke máig fennmaradt az úrhidai temetőben.

Kovács János kántortanító síremléke

Az előző adatokból kiderül, hogy a 19. század végén erőteljesen megnőtt Úrhidán a tankötelesek száma. Már 1891-ben is az egyházközség képviselője levelet intézett a Miniszter úrnak, az 1868. évi 38sz. törvény értelmében, miszerint „egy tanteremben, egy tanító által legföljebb 80 gyermek tanítható”. Az egyházmegyei nyilvántartásokból kitűnik, hogy már 1870-ben is meghaladta a 80 főt a mindennapi tankötelesek száma, ami a századvégig folyamatosan nőtt. 1889 után már rendszeresen 150 fölött volt a tanulólétszám.

Horváth Imre plébános, Bergman intéző felesége, Czakó házitanító, Chichette nevelőnő. Előttük Széchenyi Irma és Márta 1909 körül

1906-ban a körjegyző a képviselő-testület közgyűlésén előadta, azt hogy az új iskolához a tanulók nagy száma miatt a második tanítói állás meghirdetése vált szükségessé.

A tanítók fizetéséhez az állam 700 koronával járult hozzá, ezt a községnek 100 koronával kellett kiegészítenie.

A képviselő testület a bírót utasította arra, hogy amennyiben a meghirdetett állásra jelentkező akad, 100 koronát és további 10 koronát a tanítónak kertválság címén kifizessen. Az iskolánál a második tanterem létesítését és a tanítói lakás építését a község kölcsönből oldotta meg, amelynek kamatához a székesfehérvári püspökség és Széchenyi Viktor gróf évi 100 koronával járult hozzá. Az iskolát a községre telekkönyvezték, ezért Horváth Imre sárpentelei plébános az épület r. katolikus egyházra átírását kérte 1908-ban. Az indoklás az volt, hogy a felekezeti iskolák az egyházközségek tulajdonát képezik. A képviselő testület az iskola átadását megtagadta, arra hivatkozva, hogy a fenntartási költségek a községet terhelik, abból az egyház keveset vállal magára. Ezt a döntést, egy hosszas huzavona követte, 1913-ban a községi költségvetésben már nem is terveztek iskolai kiadásokat, ezt a r. katolikus hitközségnek adták át. A körjegyző javaslatára salamoni döntés született. A képviselő-testület az iskola fenntartására 1348 koronát szavazott

meg, amelyet az egyház részére segélyként utalt ki. 1933-ban 2208 pengőt, az iskolai kiadások teljes összegét, a község vállalta magára, mert a hitközséget még mindig a templomépítésből származó 5 ezer pengős adósság terhelte. Az ügy végére az alispán tett pontot, amikor a községi elöljáróságot a pénzügyi viták befejezésére intette. Az alispán arra hívta fel a figyelmet, hogy Úrhida lakosságának 100 %-a r. katolikus vallású, ezért a politikai község és hitközség különválasztása értelmetlen tusakodás.

Készült: 1927. október 12-én

Kalmár Ferenc, Kalmár János, Udvardi János, Horváth János, Kovács János, Ablakos János, Tifinger Lajos, Takács József,

Cseh József, Elhart Ferenc, Csörgő István, Varga János, Kocsis Lajos, Szabó József, Kocsis Julianna, Pintér Margit, Bognár Julianna, Iliás Katalin, Molcer Erzsébet, Meszár Mária, Pereces Erzsébet, Takács Mária, Simon Rozália, Pereces Erzsébet, **Bartal Károly**, Juhos Erzsébet, Berki Julianna, Győri Teréz, Udvardi Julianna, Sulák Erzsébet, Juhos Mária, Kalmár Julianna, Szabó János, Kis János, Molnár Lajos, Horváth Lajos, Kis Mária, Lehota Mária, Tőke Erzsébet, Kis Mária, Bakos Mária, Császár Mária, Kulifai Márai, Tifinger Julianna, Nyakas Margit, Pintér József, Király János, Palkovics János, Bozsák András, Keserű István, Pereces István, Kovács János, Szabó József, Halász István, Horváth János, Magyar János, Horváth Imre, Pereces Ferenc.

A második tanteremhez természetesen második tanítói állás meghirdetése vált szükségessé. 1906. augusztus 15-én tartott iskolaszéki ülés jegyzőkönyve szerint a 33 pályázóból Csapp Leona okleveles nevelőnőt választották meg, aki Püspökladányban született, tanítói oklevelét Budapesten szerezte, működését településünkön kezdte. „Kötelességévé tétetett az I-II-ik vegyes osztály önálló és tanterv szerinti oktatása az új tanteremben, valamint a leány ismétlősök tanítása és istentiszteletek alkalmával az összes gyermekre való templomi felügyelet”. 1907-től a minisztériumi rendelet

értelmében 1000 koronára egészítették ki a tanítói fizetést (1926-ig), amelyhez az államsegélyt növelték 900 koronára, míg a falu változatlanul 100 koronával járult hozzá a tanítói fizetéshez. Csapp Leona 1906-tól haláláig, 1934 januárjáig, 27 évig lelkiismeretesen dolgozott településünkön, és az iskolai oktatás mellett tevékenyen részt vett a község kulturális életében. Szabó János iskolaszéki elnök 1931-ben így elemzi a Püspök Úrnak munkáját: „Csapp Leona ezt a 25 évet egyfolytában Úrhidán töltötte, tanította és nevelte a gyereksereget lelkiismeretes, odaadó munkával, az egyház iránt mindig ragaszkodó hűséget tanúsító, iskolájában a commun alatt is függött a megváltás jele, a kereszt, és ott volt annak szelleme is. Mióta az iskolában tartatik az istentisztelet, az egyházi ruhákat is ő kezeli gondos figyelemmel, az iskolafenntartó egyházközség anyagi terhei iránt mindig megértéssel viseltetett, nem volt elégedetlen, követelő. A tanulókkal együtt végzett sz. áldozásaival a hívőknek is jó példával szolgál. Bár nem földi dicséretért, hanem a jó Istentől remélt jutalomért dolgozott”.

1905-től az iskolaszék elnöke Horváth Imre plébános volt, akit 1914-től Szabó János váltott. 1917-től az iratokon már nem a Sárpentelei Római Katolikus Plébánia pecsétje látható, hanem az iskoláé, aminek pontos megnevezése Úrhidai Római Katolikus Elemi népiskola.

Kovács János halála után 1926 márciusában kántortanítónak a fiatal 28 éves Bartal Károlyt nevezték ki, aki két év múlva igazgatói megbízást kapott. Ekkor az iskolaszék elnöke így jellemezte fiatal kántortanítónkat: „lelkiismeretes, szorgalmas, eredménnyel dolgozó elsősorban pedig lelke mélyéig vallásos tanító, kinek kétévi működése már látszik az ifjúság fegyelmezett, szelídebb viselkedésén”. A tanító 1898-ban született Nagymegyerén és működését Kislángon kezdte, majd a Fehérvárcsurgó melletti Rák-hegyen tanított. Aktív résztvevője volt a község politikai és kulturális életének: többek között a Levente, Tűzoltó és Lövész Egyesület megszervezője, vezetője, népművelési előadó és képviselőtestületi tag. 1935-ös lemondása után a selyem utcai iskola, ma Sziget Utcai Általános Iskola igazgatója lett. Ekkor Gottláb István nyert felvételt a kántortanítói állásra. A 2.sz. tanítói álláson lévő Csapp Leona halála után elég gyakran váltották egymást a pedagógusok, 1934-től 1943-ig Varga György, majd Kerényi Éva tanított.

Készült: 1929-30.

Sulák Erzsébet, Palkovics Erzsébet, Tüke Lizi, Tifinger Julianna, Győri Teréz, Bakos Mária, Palkovics János, Sulák Julianna, Gazdag Mária, Berki Margit, Nyulasi Mária, Simon Rozália, Perczes Lizi, Kovács János, Perczes János, Nyulasi András, Ablakos János, Cseh József, Horváth János, Udvardi János, Meszár Mária, Magyar János, Jánosi Mária, Perczes Ferenc, Nyakas Margit, Király Mária, Perczes Erzsébet, Kis Mária, Juhos Mária, Magyar István, Csapp Leona, Juhos Erzsébet, Udvardi Julianna, Kocsis Julianna, Halász Erzsébet, Takács Mária, Pintér Margit, Kulifai Mária, Elhart Erzsébet, Király Teréz, Lehota Mária, Császárs Mária, Berki Julianna, Magyar István, Keserű István, Horváth János, Csörgő István, Gazdag

István, Horváth Imre , Kis János, Horváth Lajos, Király János, Szabó Imre, Pintér József, Szabó József, Bozsák András, Kalmár János, Kalmár Ferenc, Pintér Ferenc, Halász István.

Az úrhidai elemi iskola fogadta Falubattyán és Öreghegy tanköteleseit is az 1920-1940-es években, az 1934-35-ös tanévben 14 volt az innen bejáró tanulók száma.

Az 1 számú kántortanítói állás 1942-ben újra megüresedett, és Zalka Imrét nevezték ki e posztra.

1944 novemberétől katonának vonult be Zalka tanár úr, és a 2. sz. tanító külföldre menekült a harcok elől. Így édesanyja a postamester oktatta a bejáró gyerekeket. A harcok idején 1944 decemberétől mindkét tanterem (a jelenlegi számítástechnika és a tanári melletti 2 tanterem) ablakait kitörték, és a lenti tanteremből vágóhíd lett, a fentibe kenyérgyári kemencét építettek.

A tanár úr 1945. június 10-én ért vissza a harcmezőről és ő fejezte be a tanévet. A következő tanévben is egyedül vitte a hat évfolyamot padló, ablakok és iskolapadok nélkül, amit az orosz katonák felszedtek, elégettek.

1947-ben Shvoy Lajos székesfehérvári püspöktől kapta meg igazgatói megbízását. Az 1947/48. tanévtől már 3 tanító dolgozott, majd a következő tanévben megszervezték a 7. és 8. osztályt is. Az államosítás után hozták helyre az iskolát, megtörtént az ablakcsere, padlózás, stukatorozás, iskolapadok vétele.

Készült: 1935-ben

Felső sor: Berki István, Magyar László, Harangozó Ferenc, Császár János, Pafkó Ferenc, Hegedűs Ferenc, Kiss Erzsébet, Bordács Mária, Kósa Ilona,

2. sor: Szabó Rozália, Juhos Klára, Lendvai Katalin, Malcer Mária, Berki Mária, Katus Rozália, Juhos Katalin, Peczkó Mária,

3. sor: .....Czentár Mária, Pintér Ilona, Kalmár Katalin,
Kovács János,

Ülő sor: Berki József, Orosz József, Czentár József, Szabó
Mária, ... Jánosi Mária, Mihályi Irén, Pereczes Teréz, Szabó
Ilona.

Az előzőekben felsorolt tanerők közül Bartal Károly, Kerényi Éva,
Csapp Leona és Zalka Imre emelkedett ki tevékenységével.
Vezetésük alatt működött a KALOT helyi férfidalárdája és a
KALÁSZ leány tánccsoportja.

Kerényi Éva és Zalka Imre irányításával vegyes színjátszó
csoport működött, amely az „Egy fertilek föld” , a Falu rossza” és
más színdarabok bemutatásával szórakoztatta időnként a
környék lakóit a felszabadulás előtti években. A színjátszó kör
állandó tagjai a következők voltak 1940–1943 között: Jánosi
Ferenc, Jánosi Mária, Kósa Rozália, Langmár János, Pereczes
János, Pereczes Julianna, Pereczes Katalin, Rózsa Tibor,
Tumbold Julianna és Virágh Lajos.

Készült: 1953-ban.

Felső sor: Mihályi János, Nyakas István, Pallag Mária, Jánosi Mária, Kósa Rózsa, Varga Julianna, Jánosi Julianna, Pereczes Ferenc, Simon László,

Középső sor: Sveiger Julianna, Simon Irén, **Perger Jenő, Barkó Irén**, Keserű Rózsa, Szabó Rózsa, Májzer Ferenc, Simon Klára, Molnár Ferenc.

Az iskola gondnoka Peczkó József volt. Az 1946-1947-es tanévben 150, 1947-1948-ban 140 és az 1947-1948-as tanévben 115 volt az iskola tanulójának száma. Az 1940-es évek második felétől Borbély Lujza, Tomkó Mária, Zalka Imre és Zalka Imréné tanítók oktatták az úrhidai gyermekeket. 1957 és 1967

között Barkó Irén (Tóth Béláné) és Gyenes Zsigmond vezették az iskolát. 1946-ban a székesfehérvári népi kollégium létesítéséről szóló alispáni rendeletet ismertették a településen, amely gyűjtésre hívja fel a község figyelmét. A képviselő testület úgy határozott, hogy Úrhidáról nem küld gyermekeket az intézetbe, ezért gyűjtést sem tervez annak javára.

A testület a döntést azzal indokolta, hogy a település lakosságát többségében 1 – 5 kat. holdas törpebirtokosok, valamint napszámosok képezik, akiknek anyagi helyzetét a nagy szárazság tette még súlyosabbá. Ezek nagy része hatósági ellátásra szorul, a gyűjtés ilyen okok miatt nem vezetne eredményhez.

Az iskola államosítására 1948-ban került sor, és a község lakóinak igényeit képviselve a testületi közgyűlés azt kérte a tanfelügyelőségtől, hogy Úrhidán továbbra is r. katolikus tanító oktathassa az iskolásokat.

1956 és 1962 között 3 tanteremben, 5 tanerővel folyt a tanítás. Ezekben az években 125 és 153 között váltakozott a tanulók száma az összevont általános iskolában.

Készült 1956-ban

Orosz Ilona, Iliás Edit, Csáktornyai Imre, Halász Ilona, Nagy József, Molnár Mária, Magyar Piroska **Jeszenszki Erzsébet, Barkó Irén, Perger Jenő**

1961-től 1972-ig Gyenes Zsigmond volt az iskolaigazgató, aki biológia földrajz szakos tanárként végzett és sportoktató képesítéssel rendelkezett. Sportversenyekre gyakran vitte a gyerekeket, labdarúgó mérkőzésekre szekérrel mentek a fiúkkal, és a kézilabdás lányaink legyőztek egy 3. osztályos gimnáziumi csapatot is, felesége visszaemlékezése szerint.

7. osztály 1965-66.

Felső sor: Császár László, Hegedűs Ferenc, Harangozó Tibor,
Kovács Elemér, Lukács János, Kiss Ottó

Középen: Pintér Ferenc, Cseh László, Peczkó Judit, Kiss Mária,
Pajor Katalin, Pereczes Mária, Kósa Mária, Horváth Ferenc,
Virág Lajos

Alsó sor: Hideg Erzsébet, **Gyenes Zsigmondné, Gyenes
Zsigmond, Mosoni Istvánné, Pallag Erzsébet**

1972-től 1985-ig Jónás Márton vezette az iskolát. 1986-ban az intézmény felső tagozatosait Székesfehérvárra irányították, és iskolánk a Szabadbattyáni Általános Iskola tagiskolája lett. A szülők elégedetlenségei miatt azonban egy év múlva újra elindították a felsős osztályokat. 1990-től pedig visszanyertük önállóságunkat.

Úrhida 1945-től 1990-ig

A háborús front 1944 decemberében érte el a község határát, ez időtől több hónapos állófront alakult ki Szabadbattyán, Nádasdladány és Sárszentmihály térségében. December 24-én első ízben felszabadult, majd 1945. februárban a német páncélos hadosztály kerítette kézre a települést. A megrekedt harcok a lakosság megpróbáltatásait növelték. A németek a templom tornyában alakítottak ki tüzfészket, és a heves harcok több helybeli lakos életét követelték. Néhány épület; többek között a malom, a szeszfőzde és a templom is megrongálódott, valamint 30 lakóház leégett. A hidat felrobbantották a malom mellett. Úrhidán Sárszentmihállyal együtt 1945 március 22-én szűntek meg a harcok. Részben a fronton, részben a helyi hadműveletek, valamint a front után hátramaradt robbanó harci eszközök következtében a következő úrhidaiak estek áldozatul:

Bakos József, Baragyai Dezső, Berki Mihály, Császár Józsefné, Gemeiner Istvánné, Csörgő Imre, Horváth Imre, Horváth János, Horváth Lajos, Hujber Ferenc, Iliás István, Iliás János, Jánosi György, Jánosi János, Jánosi Lajos, Juhos János, Juhos József, Kalári István, Karikás Ferenc, Karikás József, Kocsis Mihály, Kiss József, Kósa József, Langmár János, Magyar István, Molnár József, Morek Ferencné, Orosz Julianna, Palkovics János, Palkovics Jánosné, Pallag János, Papp István, Peczkó

Józsefné, Pereczes Lajos, Schmid Ferenc, szabó József, Véber Ferenc, Virág Lajos és Zaka Ferenc.

1945-ben a községben szovjet katonai temetőt létesítettek, amelyben emlékművet helyeztek el.

A harcok vége után a település lélekszáma 865 volt, 243 lakóház maradt használható, és az állatállományt 129 szarvasmarha, 48 ló, 60 db sertés és 380 db baromfi jelentette. A község határában 1945 tavaszán 60 kat. hold szántóterület volt bevetetlen.

A település életének irányítását a Nemzeti Bizottság vette át 1945 május 2-ától, és megalakult a földreformot végrehajtó Földigénylő Bizottság. A településen 163 földigénylőt írtak össze, akik közül 58 volt földnélküli, 10 fő 1 kat. hold alatti, 88 1-5 kat. holdas és 7 személy 5 kat. hold feletti földingatlannal rendelkező. A feljegyzett igénylők közül 2 foglalkozott iparral, a többi földműves volt. A bizottsághoz az úrhidai egyház részéről is érkezett földigénylési kérelem, amelyre Fejér megye Földbirtokrendező Tanácsa a sárpentelei határban 30 kat. holdat jelöltetett ki az egyházközség részére.

A község földhiánya miatt a szomszédos falvak határából igényelt a bizottság kisebb–nagyobb földterületeket. Ilyen módon

Wüntscher Frigyes volt szabadbattyáni gazdálkodó Felsősomlyóban fekvő, közel 200 kat. holdas birtoka és a Széchenyi uradalomból hasonló nagyságú terület került kiosztásra az úrhidai igénylők között 1945 nyarán. Ugyancsak az igények kiegészítése érdekében a Földigénylő Bizottság Sztérynyi Sándorné Sárszentmihály határában fekvő birtokából még 50 kat. hold földet igényelt augusztus közepén. A már említett 163 igénylő közül 23-nak a jogosultságát különböző okokra hivatkozva nem fogadták el.

A kiosztott föld mennyiségére vonatkozóan egymásnak ellentmondó jelentések érkeztek be Fejér megye Földbirtokrendező Tanácsához. Ezek szerint Úrhidán 530-550 kat. hold szántóművelésű terület került kiosztásra, 140 család jutott földhöz a földreform során.

Állami tulajdonba nem kerültek földek Úrhida határában. A Földigénylő Bizottság munkája során megsűrűsödtek az események a településen. A bizottságot rövid időn belül háromszor kellett újraválasztani, mert a Földbirtokrendező Tanács helyszíni ellenőrzése szerint a faluból beérkező jelentések igaznak bizonyultak. A falubeliek panasza szerint gond volt a terméselosztásokkal és a földek kiosztásánál visszaélések történtek. A katonai szolgálatot teljesítők hozzátartozói például azt sérelmezték, hogy míg a

törpebirtokosok közül többen 5-8 k. hold földterülethez juthattak, ők viszont nem kaptak földeket.

A demokratikus pártok helyi szervezeteinek megalakulására a bizottságokkal egyidejűleg került sor. A Magyar Kommunista Párt helyi csoportjának titkára Juhos István, a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párté Szabó István és a Nemzeti Parasztpárt helyi vezetője Harangozó Lajos lett. Egy április 11-i jelentés szerint a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségébe 92 fő lépett be. Az 1947-es országgyűlési választások alkalmával az MKP 23, az SZDP 4, a Keresztény Női Tábor 272 (!), az FKGP 159, az NPP 39 és a Balogh Párt 41 szavazatot kapott Úrhidán. A keresztény Női Táborra szavazók közül 103 volt férfi és 169 nő. A 272 szavazat nem annyira meglepő, mint az, hogy a Nemzeti Parasztpártra csak 39-en adták szavazatukat.

A Magyar Dolgozók Pártjának helyi csoportja 1948. május 17-én alakult meg, vezetőjévé Juhos Istvánt választották. 1946 október 13-án az Országos Szövetkezet Központ tagjaként 39 fővel újjáalakult az Úrhidai Földműves Szövetkezet. Igazgatóságának tagjaivá Kovács Jánost, Tőke Jánost, Viniczai Jenőt és Erhardt Ferencet (elnök) választották meg. A szövetkezeti csoport ígéretes anyagi lehetőségek között kezdte meg működését. Jövedelmező ingatlantulajdonát többek között 30 kat. hold

legelő, 4000 n. öl kőbánya és 16 kat. hold cukorrépa ültetvény jelentette 1947 tavaszán. A csoport nagy erőfeszítéseket tett 1946-ban a malom és Ferenc-erdő megszerzésére is, de ez a terv csak részben járt eredménnyel. Az erdőt a Megyei Földhivatal kiutalta ugyan a szövetkezet részére, de ezt a Székesfehérvári Erdőgondnokság megfellebbezte. Az őrlőhely megszerzésének az állta útját, hogy az előző tulajdonosa, Széchenyi Zsigmond gróf is fenntartotta jogát a malomra. 1946 január 15-én Fejér vármegye Földbirtokrendező Tanács a háború során 50 % kárt szenvedett malmot Úrhida községnek juttatta. A szövetkezet ezt Cságoly Istvánnak adta bérbe évi 125 q búza bérért. A bérlő a malom helyreállítási munkálatait is magára vállalta. Közben a budapesti illetőségű Széchenyi Zsigmond továbbra is eljár birtokjogának érvényesítése érdekében, ezért a malom tulajdonosa még egy ideig kérdéses maradt. Ugyancsak 1946-ban alakult újjá az Úrhidai Vadásztársaság, amelynek a működését a belügyminiszter 1948-ban engedélyezte. A társaság 1946 november 17-én tartotta újjáalakuló közgyűlését.

A község közigazgatását a Nemzeti Bizottság szervezte meg. A demokratikus módon megválasztott új képviselő-testület tagjai a következő személyek voltak 1946 és 1950 között: Juhos István, Horváth István, Pafkó István, Rózsa József, Juhos Lajos,

Ekhardt Ferenc, Székely János, Károly István, Udvardi József, Császár József, Perczes István, Szabó József, Cseh József, Peczkó György, Mihályi István, Harangozó Lajos, Peczkó István, Dula István, Jánosi Lajos, Zalka Imréné, Szabó Imre, Tőke János, Hegedűs Ferenc Palkovics Imre és Pintér Imre. A testület 1946 augusztus 14-én tartotta első közgyűlését, amelyen a községi bíró, a helyettes bíró és a pénztárnok tiszteletdíját egységesen 300-300 forintban határozták meg. A kézbesítőnek ugyanekkor évi 1800 forint, a 2 éjjeliőrnek szintén 1800-1800 forint évi fizetést állapított meg a közgyűlés határozata. Langmár Ferenc kisbíró 200 Ft fizetést kapott 1948-ban. A szegődményesek a fizetésüket természetben kapták a forint bevezetése előtt. Községi előjárói tisztségeket a következő személyek töltötték be 1946 és 1950 között: Juhos István és Dula István (községi bírók), Dula István, Juhos Lajos és Mihályi István (helyettes bírók), Jánosi Lajos (pénztáros). A községben Nagy Istvánné teljesített szülésznői szolgálatot 1946-ban.

Az úrhidai rezesbanda 1950 körül

Az előzőekben említett előjárósági tagoknak és más községi alkalmazottaknak, a nehéz gazdasági helyzetre való tekintettel, karácsonyi segílyt szavazott meg a képviselő testület 1946-ban. Ebben az évben vált ismertté Úrhidán a járási szociális otthon felállításának terve. A közigazgatási testület 600 Ft segílyt szavazott meg ennek létesítésére. Kikötötte viszont azt, hogy az összeget csak abban az esetben utaltatja át, ha az új intézményben az úrhidai rászoruló is helyet kaphatnak. A község az 1947-től bevezetett 3 éves tervben községháza, jegyzői és szülésznői lakás, szülőszoba, valamint orvosi rendelő

építését irányozta elő. Az utóbbi számított legsürgősebb teendőnek, mert a településen nem volt alkalmas helyiség, a körorvos a betegeket a községházán látta el. Az 1947-1948. évi költségvetésben vágóhídra, tűzoltó felszerelésre és rendőrpihenőre összesen 4000 Ft-ot, az 1950. évi tervben a dögter bekerítésére, a bikaistálló kifutójára, a tűzoltószertár javítására és minta-baromfiólra 700-3000 forint közötti kiadási összegeket jelölt meg a testület.

A tiszai árvízkárosultak megsegítéséhez a község 200 forinttal járult hozzá 1948 tavaszán. Július 27-én az alispán rendeletére napközi otthon felállításáról tárgyaltak a község vezetői. A közgyűlés arra hivatkozva, hogy a mezőgazdasági szezonmunkák idején a gyermekek elhelyezése sok szülő felügyeleti gondját oldaná meg, 4000 Ft összeget szavazott meg a napközi kiadásaira. Itt jegyezzük meg azt, hogy az említett tervek között, erre a későbbiekben is lesz példa, több olyan szerepelt, amely a gyakorlatban nem valósult meg Úrhidán.

Hosszú ideig nem rendeződött a posta ügye az 1910-es évektől. A küldeményeket küldönc hozta-vitte a sárszentmihályi postára, akit a postaigazgatóság alkalmazott 1947-ig. Ezután csak úgy tartották fenn a küldönci állást, hogy a község a postás fizetéséhez 140 forinttal járult hozzá. Postát csak 1964-ben kapott a település, a hivatalt helyiség hiányában a községháza

épületében helyezték el. 1948-ban helyreállították a háborúban megrongálódott szeszfőzdét, itt 24 órás váltással Pereczes Istvánt és Wágner Györgyöt alkalmazta a község. A két kifőző fizetésül 25 Ft készpénzt kapott, és ráadásul az alszesz 1/3 része illette meg őket. A pálinkaház az 1950-es évek közepéig üzemelt, majd épülete lebontásra került. Ugyancsak 1948-ban kultúrházat adtak át rendeltetésének. 1950 októberében a vezetőjegyző az Úrhida nevének megváltoztatásával kapcsolatos járási tanácsi határozatot ismertette a képviselő testület közgyűlésén. „A helységnév a régi úri világgal kapcsolatos, megváltoztatása azért célszerű lenne” – szolt az érvelés. A vezető jegyző Vörösmarty Mihály A két szomszédvár – c. művére utalva, a „Várhida” új névre tett javaslatot. Végül is maradt az előző név. A képviselő testület 1950 október 9-én tartotta utolsó közgyűlését”.

Alkalmi néptáncscsoport 1959

Felső sor: Simon László, Udvardi János, Pereczes László,
Morek János, Horváth József, Novák János, Molnár László,
Székely Ferenc,

Középső sor: Berki Mária, Móricz Piroska, Pereczes Irén, Halasi
Rózsa, Peczkó Rózsa, Hopka Rózsa, Szabó Rózsa, Pallag
Julianna,

Alsó sor: Cseh József, Lelkes Margit, Barkó Irén, Sveiger
Katalin, Keserű József

A községi tanácsok megalakulásával Úrhida önálló közigazgatást nyert 1950 végén. 1950 októberétől a következő személyeket választották meg Úrhidai Községi Tanács vezetőinek: Erhart Ferenc, Szekeres István, Vágner Ferenc, Udvardi János, Szijjártó László és Bartha Sándor (tanácselnök), Fülöp József, Kovács Lajos, Kiss József, Zoltai István, Dezső Istvánné és Kocsis Józsefné (vb. Titkárok).

Az említettek mellett vb tagként és tanácstagként az alábbiak vettek részt a közigazgatási feladatok végrehajtásában 1950 és 1969 között: Bakos János, Berki József, Bokrossy Ilona, Bozsák Imre, Császár András, Cseh József, Csiszár Józsefné, Csörgő József és Ferenc, Czentár Mihály, Dula István, Fábián Ferenc, Harangozó Ferenc és Lajos, Horváth József és Józsefné, Iliás Istvánné, Jánosi Ferenc és Lajos, Juhos István és Istvánné, Juhos Julianna, Katalin és Lajos, Kalmár Teréz, Király István, Király Jánosné, Kiss János és József, Kósa Ferenc, Kovács János, Kőműves József, Langmár József, Lukács János, Magyar István, Miskei István, Molnár Lajos, Nyakas István, Palkovics József, Pallag Imre és József, Peczkó György, Pereczes József, Pintér Imre és József, Simon Ferenc és Károly, Sulák Pál, Szabó István, Tomkó Mária, Varga Imre, Virág Ferenc és Zalka Imréné. A település 1950 és 1957 közötti történeti adatai nehezen

rekonstruálhatók, mert a község iratai az 1956-os események során megsemmisültek.

Úrhidai asszonyok a fehérvári piacon

A székesfehérvári járáshoz tartozó község lélekszáma 945, lakóházainak száma 305 volt 1962-ben. Az agrárjellegű falu lakosságának 79 %-a mezőgazdaságból, 12 %-a az iparból élt, és 1 % számított egyéb foglalkozásúnak 1968-ban. A községben 5 kisiparos dolgozott, és 2 kereskedelmi bolt üzemelt. A propán-butángáz fogyasztók száma 63, a rádióelőfizetők 273 és a tv – előfizetők száma 93 volt ugyancsak 1968-ban.

Kenyérgabonát 604 kat. holdon, árpát 96, zabot 2 és kukoricát 555 kat. holdon termeltek a község határában 1956-ban. Az Úrhidai Legeltetési Bizottság 55 kat. hold legelőt és 6 kat. hold rétet használt ez évben. 1963-ban 421 szarvasmarhát, 670 sertést, 139 lovat és juhot írtak össze a településen. A kiskgazdaságok termékei (gyümölcs, baromfi, tojás) rendszeresen a megyeszékhelyen kerültek értékesítésre. Úrhidai áruspecialitás volt mindenkor a libamáj és a kacsafertály a fehérvári piacokon. A helyi áruforgalmat a földműves szövetkezet irányította az 1960-as években, amely tagja volt a Sárretvidéke Körzeti Földműves szövetkezetnek. Úrhidán a 4 sz. vegyesárú boltja és a 3 sz. italboltja üzemelt 1966-ban. A helyi postán az 1964-ben elhelyezett betétállomány 33 ezer Ft-ot, 1966-ban pedig 206 ezer Ft-ot tett ki.

Az úrhidai malmot 1949-ben állami tulajdonba vették, majd a Sárszentmihályi Termelőszövetkezet használta egy ideig. Az 1960-as évek elején a Lepsényi Terményforgalmi Vállalat, majd a Gorsium ÁFÉSZ hasznosította, az utóbbi, a környező falvakból munkaerőt alkalmazva, tápkeverésre és magtisztításra használta a malom épületeit és berendezéseit.

A villanybevezetés terve 1957-ben került újra napirendre. A vezeték teljes kiépítésére abban az esetben kerülhetett sor, amennyiben a lakosság vállalta a kiszabott hozzájárulási

költségeket. A bevezetés munkálatai nem fejeződtek be az 1960-as években. Az első televízió 1958-ban jelent meg Úrhidán.

1960-ban Rákóczi néven termelőszövetkezeti csoport alakult, amelynek szántóterülete 1575 kat. hold volt 1961-ben. Ebből 487 kat. holdon kenyérgabonát, 230 kat. holdon takarmánygabonát, 362 kat. holdon kukoricát, 26 kat. holdon burgonyát, 50 kat. holdon cukorrépát, 40 kat. holdon napraforgót, 360 kat. holdon szálastakarmányt és 20 kat. holdon zöldségféléket termesztett

A szocialista átszervezéssel 1060 kat. holdra csökkent le a falu határa. A sárszentmihályi és a szabadbattyáni termelőszövetkezetek már korábban kialakították közös gazdaságaikat, ezért az úrhidai Rákóczi Termelőszövetkezet László tanya területén és a sárpentelei határban jutott gazdálkodásra alkalmas nagyobb területhez. Csak a közösbe bevitt földek voltak Úrhida közvetlen területén.

A 200-230 tagot számláló szövetkezeti csoportot Dula István, Udvardi János, Nagy József majd Perczes Ferenc vezette 1970-ig. Állatállományát 126 szarvasmarha, 271 sertés és 53 ló képezte 1961-ben. A Rákóczi 1970-ben a szabadbattyáni termelőszövetkezettel lépett közös gazdálkodásra, és az új tsz a Magyar – Szovjet Barátság nevet vette fel.

1957 és 1969 között a következő személyek irányítottak valamilyen szervezet, illetve intézményt Úrhidán: Pallag János és Nagy István (MSZMP községi szervezete), Szabó Istvánné (nőtanács), Harangozó Lajos, Palkovics József és Udvardi János (Hazafias Népfront), Gyenes Zsigmond (művelődési ház és iskola), Tóth Béla (művelődési ház), Farkas Ferencné (posta), Szabó István (könyvtár). Rendőrszolgálatot Lukácsovics László Körzeti megbízott látott el, a községi tűzoltók vezetői Horváth József és Jánosi Ferenc voltak az 1960-as években.

Az egészségügyi szolgálatot továbbra is kívülről oldották meg. Előbb a sárszentmihályi, majd a szabadbattyáni orvosi körhöz tartozott a falu. A betegeket Meggyesi József körorvos után Kőszegi Tibor és Szakács Ferenc látta el az 1950-es évektől, a terhes- és csecsemőgondozás más betegellátással egyidejűleg, hetente kétszer volt az úrhidai rendelőben. Az egészségügyi szolgálatot segítő helyi Vöröskereszt munkáját Kubik Antalné irányította. Az állategészségügyi teendőket Ipach József, majd Osztotics Ferenc körállatorvosok végezték el a községben.

Néptáncosok a 1970-es években

1969-ben Úrhidát a Szabadbattyáni Közös Közigazgatású Községi Tanács közigazgatása alá rendelték. Ezzel egyidejűleg a településen tanácsi kirendeltséget hoztak létre, amelynek vezetésével Kocsis Józsefnét bízták meg.

1979-ben a régi kultúrház helyén kommunális létesítményt hoztak létre, amelyben az orvosi rendelő, a posta, a tanácsi kirendeltség, a községi könyvtár és egy tanácsterem kapott helyet. 1987-ben modern óvoda épült, amelynek szomszédságában már mostohának tűnik a régi iskola épülete.

1989-ben a felső tagozatos osztályokat visszahozták Székesfehérvárról.

1990-ben az említett létesítményeken kívül 1 patyolatátvevő, 2 ABC bolt, 1 fodrászat, 1 tűzoltószertár, 1 tápanyag bolt, 1 gázcsere telep, 1 fűtőolaj telep és 1 sörbár üzemelt a településen.

1988 elején ma is működő nyugdíjas klub alakult, amely Jankovics Ferenc író nevét vette fel. Az idősebbek szórakozását és hasznos időtöltését szolgáló társaskörnek 40 fölött volt az alapító taglétszáma.

A férfilakosság mintegy 3 %-a a termelőszövetkezetben dolgozott, az úrhidaiak többsége a környező településeken, főleg Székesfehérvár üzeimeiben és intézményeiben állt alkalmazásban. A jövedelem kiegészítést szolgálták a kiskertgazdaságok, amelyek termékeinek a megyeszékhely és Várpalota nyújtott értékesítési lehetőséget. A községben mintegy 80-100 család foglalkozott állattartással. A leszerződött állatokat közvetítéssel a F. M. Állatforgalmi és Húsipari Vállalat és a Sárszentmihályi ÁG. vásárolta fel.

A rendszerváltás évei

1988-ban a növekvő elégedetlenség Budapesten, a Hősök terén tüntetésbe torkollt. A Magyar Szocialista Munkáspárttal szemben számos ellenzéki szervezet jött létre. A legfontosabbak a Magyar Demokrata Fórum (MDF), a Fiatal Demokrációk Szövetsége (FIDESZ) és a Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ) voltak. Nem sokkal később újra kezdte működését több, 1948-ban feloszlott párt, így a Független Kisgazdapárt (FKGP) és a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) is. 1989 elejére az MSZMP is kénytelen volt elfogadni a többpártrendszert. Kádárt nyugdíjazták, és a miniszterelnök a Grósznál sokkal rugalmasabb Németh Miklós lett. A népköztársaság helyett október 23-án Szűrös Mátyás ideiglenes államfő újra kikiáltotta a köztársaságot. Megteremtődtek a szabad választás, a demokrácia feltételei. Mindezt a Szovjetunióban végbement változások, a Mihail Gorbacsov pártfőtitkár nevével fémjelzett reformkorszak, a politikai enyhülés légköre tette lehetővé.

A fokozatosan kialakuló többpártrendszer keretei között megalkotott és demokratikus elveken felépülő 1989. évi XXXIV. törvény biztosította a szabad választások feltételrendszerét, rendelkezett a választások valamennyi részletkérdéséről, megteremtve ill. megerősítve ezzel a törvényesség és a tisztaság garanciáit.

Ennek szellemében zajlottak le 1990 tavaszán a többpártrendszeren alapuló választások Magyarországon. A két fordulóban megtartott választásokon - több mint négy évtized után - az állampárttal szembeni ellenzéki erők kerültek ki győztesen.

Az Antall-kormány megalakulása után megkezdődött a demokratikus jogállam kiépítése. Létrehozták az Alkotmánybíróságot és az Állami Számvevőszéket, melyek még a kormánnyal szemben is érvényt szerezhettek a törvényeknek. Tárgyalásokat folytattak Moszkvával a szovjet katonaság kivonásáról. (Bár több mint negyven éve hazánkban volt ez a haderő, a párt vezetői „ideiglenes állomásozásról” beszéltek.) A megbeszélések eredményeképpen 1991. június 19-én az utolsó szovjet katona is elhagyta Magyarország földjét

Az első szabad országgyűlési választásokat követően került sor az önkormányzati választásokra a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló 1990. évi LXIV. törvény rendelkezései alapján, s jöttek létre a demokratikus helyi önkormányzatok.

A község 1990-ben nyerte vissza önállóságát.

1990. szeptember 30-án lett önálló önkormányzat, 1991-től önálló polgármesteri hivatal működik a településen, helyi ügyintézővel.

1990 – 1994

1990. október 12-én tartotta alakuló ülését az újonnan megválasztott képviselőtestület, amely Pereczes László polgármester, Farkas Ferenc, Király János, Kósa Ferenc, Kovács Károly, Magyar István, Pallag József, Parkánszky Ferenc képviselőtestületi tagokból állt.

A képviselő-testület nagy lendülettel vágott bele e munkába annak érdekében, hogy behozza azt a hátrányt, ami megmutatkozott Úrhida és a környező, fejlettebb települések között

1991. május 31-ére elkészült a Dózsa utca aszfaltozása, mely lehetővé tette a buszjárat meghosszabbítását, szolgálva ezzel a Táncsics és Dózsa utcai lakosok kényelmét.

1991. augusztus 20-ára elkészült az I.-II. világháború áldozatainak emelt hősi emlékmű, amely a templomkertben lett felállítva.

1992-ben megvalósult a gázvezeték építési program, melynek költségéhez az önkormányzat több mint 3 millió forinttal járult hozzá.

1993-ban az óvoda, az iskola és a Polgármesteri Hivatal fűtésrendszer átalakítása volt soron, amely a kazánokkal együtt több mint 1,5 millió forintba került. Ugyanebben az évben lett kialakítva az iskola szolgálati lakásából két tanterem, amely 700 ezer forintba került az önkormányzatnak. Így lehetővé vált a 8 tanterem kialakítása, minden általános iskolai osztály önálló tanteremmel rendelkezett.

1994-ben elkészült a Gyógyszertár, amely 800 ezer forintba került.

Ugyanebben az évben az önkormányzat útépitéseket, illetve útjavításokat készíttetett, melynek költsége több mint 5 millió forint volt.

Az I.-II. világháború áldozatainak emelt hősi emlékmű.

1994-1998

1994. december 21-én megalakult a második ciklus képviselőtestülete, amely Pereczes László polgármester, Király János alpolgármester, Jánosi László, Kósa János, Kovács Károly (1995 novemberében lemondott), helyét Pallag József decemberben vette át, Magyar István, Parkánszky Ferenc és Szalai István képviselőkből tevődött össze.

1994-ben a kormány bevezette az önkormányzatok nettó finanszírozását, amely nem tette lehetővé nagyobb beruházások finanszírozását.

Ennek ellenére 1995-ben útfelújításhoz 1,5 millió forinttal, a Polgárdi és Füle között épülő kommunális hulladéklerakóhoz 250 ezer forinttal járult hozzá az önkormányzat.

1995-ben a képviselő-testület partnertelepülési megállapodást kötött a Németországi Waake településsel.

1997-ben a sportpálya és a Kishegyi út építése valósult meg, több mint 3 millió forint értékben.

Ebben az évben fogadta el a képviselő-testület a település általános rendezési tervét, ami 600 ezer forintba került.

1998-ban útfelújítások, kb. 2 millió forint értékben lett megvalósítva.

1998-2002

1998. október 30-án megalakult a III. ciklus képviselő-testülete, melynek tagjai Pereczes László polgármester, Farkas Ferenc alpolgármester, Fritz Mihály, Jánosi László, Jánosi Tibor, Kósa János, Magyar István, Pintér Ferenc, Szalai István, Pallag József (2001 áprilisában elhunyt), helyét Szombat Ferenc vette át 2001 májusában.

1999-ben a templom külső tatarozását 600 ezer forinttal, a belső felújítást 700 ezer forinttal, valamint a tetőszerkezethez szükséges pala megvásárlását 696 ezer forinttal támogatta az önkormányzat.

2000 szeptemberében megkezdődött a település legnagyobb beruházása, Székesfehérvár, Sárszentmihály, Sárkeszi, Nádasdladány, Jenő és Úrhida összefogásával a szennyvíz csatornarendszer építése, ami 2002 tavaszán befejeződött. A

képviselő-testület átvállalta a lakosok helyett a házi tisztítódombok kiépítésének költségeit, ami több mint 17 millió forintba került.

Ezen kívül az eladott gázrészcsonkokról, a sokévi spórolásból képzett tartalékból, közel 40 millió forintos költséggel épültek meg a település útjai. Elkezdődött a település közvilágításának korszerűsítése.

A képviselő-testület a központban megvásárolt egy házas ingatlant és egy telket, amely lehetőséget biztosít a településközpont kialakítására. Megvásárolt az önkormányzat egy régi házat, tájház – közösségi ház céljára, mely a település régi értékeinek megőrzését szolgálja.

Csatornaépítés a Kossuth utcában

2002-2006

A 2002. október 20-án megválasztott testület 2002. november 4-én tartotta alakuló ülését, melynek tagjai, Pereczes László polgármester, Farkas Ferenc alpolgármester, Bognár József, Budai Géza, Darázs Józsefné, Jánosi László, Kovács Elemérné, Polyákné Gulyás Erika (2003. februárban lemondott), helyét Fritz Mihály vette át, Sajtos Vilmosné, Tián József.

2005-ben elkészült a község településfejlesztési koncepciója, amely alapul szolgált Úrhida község szerkezeti és szabályozási tervének, valamint a helyi építési szabályzat elkészítésének.

A képviselő-testület tagjai a négyéves ciklus alatt nem vették fel tiszteletdíjukat, ami járulékaival együtt megközelítette a 30 millió forintot, így nyílt lehetőség több fejlesztés megvalósítására.

Tornaterem tervezése	2.000.000.
Ft	
Buszvárók megépítése	2.212.000.
Ft	
Hivatal és intézményei szennyvízelvezetése	1.250.000.
Ft	

Település rendezési, szabályozási terv Ft	3.300.000.
Csapadékvíz-elvezetési terv Ft	750.000.
Vízkapacitás-bővítés Ft	1.250.000.
Útépítés és felújítás	21.000.000. Ft
Temető kápolna felújításának támogatása Ft	500.000.
Szegfű utca csapadékvíz elvezetése Ft	2.000.000.

Az évek alatt egyre jobban erősödő civil kezdeményezések hatására megerősödött a hagyományőrzés és előtérbe kerültek a település egyedi arculatának megfelelő rendezvények. Egyre nagyobb igény mutatkozott a közösségi programok iránt, ezek következményeként alakult ki a Nyárköszöntő Gyereknapi, alakult át a Kistérségi Nyugdíjas találkozóból és az Úrhida Kupa Futballtornából az Úrhida Napok programsorozat és újra felelevenítésre került a Szüreti Felvonulás. Az Úrhida Napok programsorozat részeként 2006-ban került első alkalommal

megrendezésre az Úrhidai Csülök Fesztivál, mely esemény mostanra kistérségi, illetve megyei szintűvé nőtte ki magát, de érkeznek csapatok az ország keleti vidékeiről is.

Szintén a közösségi összefogásnak köszönhetően kezdődtek el a Tájház körüli felújítási és átalakítási munkálatok, valamint a közterületek csinosítását célzó kezdeményezések.

I. Úrhidai Csülök Fesztivál 2006

2006-tól napjainkig

A 2006. október 1-én megválasztott testület, 2006. október 12-én tartotta alakuló ülését, melynek tagjai, Bognár József polgármester, Farkas Ferenc alpolgármester, Fritz Mihály, Harsádi Zoltán, Jánosi László, Kovács Elemérné, Németh Gyula, Nyakas Márta, Tián József.

A választások után a képviselő-testület megfogalmazta azokat az irányokat, célkitűzéseket, amely szolgálhatja és biztosíthatja egy fejlődő és fenntartható település jövőjét.

Röviden ezek a következők:

- gazdaságosabb, hatékonyabb hivatal kialakítása,
- az intézmények tekintetében a kiszámíthatóság fenntartása,
- a településüzemeltetés, mint feladat eredményesebb végrehajtása,
- az egészségügyi és szociális alapellátás, mindenki számára napi szinten történő elérhetőségének a biztosítása.
- az önkormányzat pénzügyi stabilitásának biztosítása, megtakarításainak növelése, plusz források feltárása.

Tekintettel a község anyagi helyzetére és az előtte álló feladatokra a testület lemondott a képviselőknek járó tiszteletdíjról.

Helyzetkép Úrhida jelenéről

Demográfia

A község fejlődését Székesfehérvár közelsége határozza meg leginkább. Sokan vásárolnak telkeket, és építkezésbe kezdve egyre többen választják állandó lakhelyül a települést. A múlt és a jelen szoros kapcsolódását érzékelteti az, ahogy a régi falusi házak között gomba módra emelkednek ki a település új, modern lakóépületei. A város lakói, mint tették ezt a 18. század közepén, újra felfedezik Úrhidát.

A település Székesfehérvár vonzáskörzetébe tartozik ellátási, igazgatási, szolgáltatási és oktatási téren. A város már jelenleg is saját humán erőforrásait meghaladó mértékben igényel munkaerőt, melyet a környékről ingázók biztosítanak, így megnövekedő jelentőségűekké válnak a város környéki települések. A térség a székesfehérvári gazdaságba elsősorban munkaerőt biztosít, ezáltal kiszolgáltatott helyzetben van.

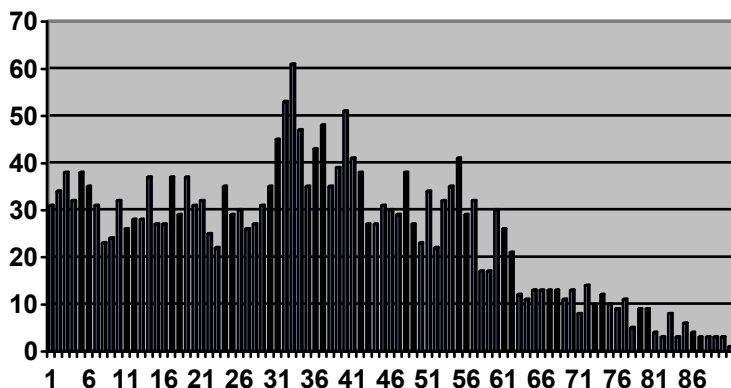

A község lakosságának a száma az elmúlt időszakban dinamikusan növekvő tendenciát mutat. A népesség korcsoport szerinti megoszlásából is látszik, a fiatal és az aktív korosztály növekvő trendje. Bízható az aktív korosztály - mely alatt a 20 és 50 év közötti lakosokat értjük – magas aránya.

Úrhida népességszámának alakulása 1970 és 2009 között:

1970	1980	1990	2001	2006	2009
1135	1052	1112	1596	1891	2258

Úrhida község korfája:

Úrhidán a lakónépesség növekedésével kell számolni, mivel Székesfehérváron az építési lehetőségek korlátozottak, illetve drágák, a városból megfigyelhető a lakónépesség kiáramlási folyamat. A község vonzereje rendkívül kedvező fekvésében, környezeti adottságaiban rejlik, mely a letelepedési szándékkal bíró emberek számára fontos tényező.

A település fekvése, természetes adottságai és kiépített infrastruktúrája miatt kitűnően alkalmas a városból kitelepedő családok befogadására. Ez a folyamat megfigyelhető a településen.

Úrhida területén a szépen karbantartott porta, felújított, illetve új lakóépületek találhatóak. A lakóterület beépítés kertvárosias és falusias jellegű, ez a jelleg a képviselő-testület szándéka szerint továbbra is fenntartandó.

A község belterületén jelenleg mintegy 750 lakóház, illetve számos foghíjtelek található. Építési engedélyek száma az elmúlt években folyamatosan nőtt. 2007-2008-as évben ez a szám 50-60 között volt. A további fejlődést újabb lakóutak megnyitásával lehet biztosítani a településen. Ezen tömbfeltáró utakat a jelenleg érvényben lévő rendezési terv is tartalmazza. A tervezett feltárásokkal nagyjából 550-600 darab új építési telek alakítható ki, így a lakosság szám akár a négyezret is elérheti.

2006. október 12-én megalakult Úrhida Községi Önkormányzat képviselő-testület tagjai: Balról-jobbra Bognár József polgármester, Szombat Ferenc, Tián József, Németh Gyula, Jánosi László, Nyakas Márta, Farkas Ferenc alpolgármester, Fritz Mihály, Kovács Eleménné, Harsádi Zoltán.

Úrhida pecsétje és címere

A környék egyik legkorábbi településének, mely a török hódoltság korában pusztává lett, középkori jelképét, ha volt egyáltalán nem ismerjük. Új jelképeit sajátosságai és egy később készült pecsétje alapján 1994-ben fogadta el a képviselő-

lőtestület. A pusztává lett település újabb csírái a szőlőhegyen kiépült házacsák megjelenésével jelentek meg. Ezek helyén épült fel a mai Úrhida.

A jellegzetes szőlőhegyen épült falu első pecsétje is az említettekről árulkodik. Az enyhén ovális pajzson a: „Pusz: (ta) Úrhida Hegység Pecsetje 1826” körirattal határolt mezőben görbe, hegyével jobbra forduló kard, mellette a balra háromlevelű indáról lecsüngő szőlőfürt látható. Ebből a legkorábbi úrhidai jelképből készültek el a település mai jelképei. A korszaknak megfelelően és az első 1826-ban készült pecsét formája alapján a címerpajzsot állított ovális formára tervezték.

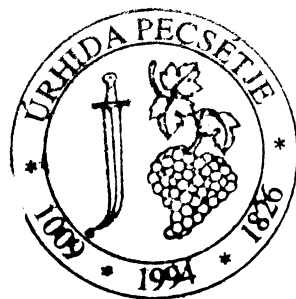

Ennek mezejében lebegő, hegyével jobbra forduló, görbe, aranyszínű kard áll markolatával fölfelé. A kard bal oldalán három, indából kinövő zöld szőlőlevél alatt lecsüngő arany szőlőfürt lebeg. A

címerábrázolásokon a hasonló jelképek mögött előforduló vörös címerpajzs látható.

Ez a két szín határozza meg a zászló sárga, vörös színét.

A település pecsétjét az említettek figyelembevételével az 1826-ban készült pecsét alapján készítették el úgy, hogy a mai követelményeknek is megfeleljen. A

címerábrázolás változatlanul az ovális pecsét ovális mezejének középpontjában maradt. Két ovális vonalgűrű közé kerül a körirat, melyen az „ÚRHIDA PECSÉTJE” és alul három évszám(első említés, első ismert pecsétadás, új pecsétadás)”*1009*1826*1994*”szerepel.

ÉRTÉKTÁR

KISTÉRSÉGI SZEREPEKÖR

Úrhida a Székesfehérvári Többcélú Kistérségi Társulás tagja – székesfehérvári központtal – az alábbi települések közösen: Bakonykúti, Csór, Füle, Iszkaszentgyörgy, Jenő, Kőszárhegy, Lovasberény, Moha, Nádasdladány, Pátka, Polgárdi, Sárkeresztes, Sárkeszi, Sárszentmihály, Szabadbattyán, Székesfehérvár és Zámoly.

A társulásban résztvevő önkormányzatok a közös céloknak megfelelő hatékony és eredményes tevékenység érdekében a következő konkrét programokban vállalták az együttműködést:

- területfejlesztés,
- egészségügyi- és szociális ellátás,
- gyermek- és ifjúságvédelem,
- alapfokú oktatás-nevelés,
- közművelődés,
- szolgáltatás-szervezési feladatok, kistérségi ügyintézés korszerűsítése,
- természet- és környezetvédelem,
- közlekedés,
- vízgazdálkodás,
- településüzemeltetési feladatok,
- pénzügyi-gazdasági ellenőrzési feladatok,
- idegenforgalom, turizmus.

Gazdasági és társadalmi helyzet

Székesfehérvár közelsége viszonylag magas szintű foglalkoztatást és szolgáltatási ellátást biztosít és látszólag kedvező demográfiai folyamatokat.

A községben végbemenő változások a jelentős népességcsere, a tradicionális faluközösség megszűnése, a hagyományos családközösségek felbomlása az önálló gazdasági arculat hiányának összessége, káros társadalmi folyamatokat indukál, csökken a településen élők helyi kötődése, települési identitástudata.

Ezt a folyamatot meg kell állítani, és erősíteni kell a településen élőkben a közösségi tudatot. Ezért nagyon fontos az önkormányzat és a településen működő közösségek összefogása.

Az 1988-ban alakult Nyugdíjas Klub, Őszirózsa Népdalköre

Úrhidai közösségek:

- Nyugdíjas Klub
- Barátság Klub
- Szittya Sárrét Vidéki Lovas Egyesület
- Életünk Értelme Gyermekek Alapítvány
- Úrhidáért Egyesület
- Karate Klub
- Női Torna Klub

- Futballcsapat
- Úrhidai Lovas Egyesület
- Iskola, óvoda szülői munkaközösségek
- Úrhidai Római Katolikus Egyházközség

A településen többféle típusú bejegyzett és nem bejegyzett szervezet található. A sokszínűségüket bizonyítja, hogy átfogják és lefedik a településen élők életkorát, illetve érdeklődési körét. Mindegyik egyesületnek megvan a maga sajátossága, egyedi jellege, viszonylag nagy az átjárhatóság közöttük. Aktívan részt vesznek a település kulturális és sport életének szervezésében és lebonyolításában. Tevékeny részt vállalnak a közösségépítésben, és a közösségi munkákban. Az utóbbi években felerősödött a szervezetek közötti összefogás, és a közös tenni akarás.

Intézmények

A község intézményrendszerét tekintve összetett problémával küzd. Az épületállomány a csatolt községi funkciók ellátásához,

a település korábbi (1000 fő körüli) lélekszámához készült, és a 70-es évek színvonalának korszerűségét tükrözi. A rendszerváltás óta a dinamikusan növekvő lakosságszám ellenére sem bővítésére, sem korszerűsítésére nem volt lehetősége az önkormányzatnak.

A településen működő iskola és óvoda a Szabadbattyáni Általános Művelődési Központ tagintézményeként működik, melynek fenntartója a Szabadbattyán-Kőszárhegy-Úrhida Intézményfenntartó Társulás.

A település által megfogalmazott jövőkép

(A település megfogalmazott víziója:)

Úrhida természeti adottságait kihasználva, a jövőben is élhető, otthont és pihenést nyújtó, mások számára is vonzó község legyen.

**Úrhida laza szerkezetű, völgyekkel tagolt település, amit
bizonyít a légi fotó is**

Felhasznált irodalom:

Kurucz Gábor, Somogy Vármegye kialakulása

Kurucz János, Úrhida története

Fülöp Gyula – Siklósi Gyula, Úrhida története 1009 - 1994

Jankovich Ferenc, Dunántúli végeke

Vörösmarty Mihály, A két szomszédvár

Az Úrhidai R.K. plébánia Canonica Visitatio-ja 1950

Arvisura, avagy a Magyarság őstörténete

[illegible]

BIZÁNCI CSÁSZÁRSÁG